

Tomáš Vilímek

To koukáte, bolševici, kdo vám šlape po Měsíci! K problematice tzv. protistátních písemností v Československu v letech 1969 až 1971

Po celé normalizační období se bezpečnostní a stranický aparát potýkal s výskytem rozmanitých letáků, nápisů a anonymních dopisů, jejichž autoři jednak dávali najevo svůj nesouhlas s husákovským režimem, jednak se tímto způsobem vyrovnávali s pocity křivdy, vzteku i zklamání z celospolečenského vývoje. Snad všechna československá města byla po „pancéřovém srpnu“ 1968 doslova zaplavena letáky a rozmanitými nápisy, těmito specifickými „spontánními projevy Pražského jara“.¹ Již tehdy také historici pochopili jejich význam, a značnou část z nich proto zdokumentovali v proslulé *Černé knize*, kterou na podzim 1968 vydal Historický ústav Československé Akademie věd.² Problematice letáků, nápisů a anonymů v Československu byla ve zvýšené míře věnována pozornost v souvislosti s popisem hektických srpnových událostí roku 1969,³ narazíme však na ni i v mnoha pracích věnujících se různým aspektům československého společenského vývoje v sedmdesátých a osmdesátých letech.⁴

Předkládaná studie se věnuje mimořádně napjatému období let 1969 až 1971, během kterého husákovské stranické vedení praktikovalo strategii, jejímž cílem bylo jednak zastrašit případné kritiky před otevřeným odporem proti nové stranické politice, jednak diferencovaným přístupem atomizovat rezistenční potenciál ve společnosti a v neposlední řadě ovládnout masmédiá a od září 1969 systematicky pracovat na výkladu obrodného procesu jako kontrarevoluci, která by bez „bratrské

- 1 PECKA, Jindřich: *Spontánní projevy pražského jara 1968–1969*. ÚSD AV ČR – Doplněk, Praha – Brno 1993.
- 2 Na knize, jejíž oficiální název zněl *Sedm pražských dnů 21.–27. 8. 1968. Dokumentace*, pracovalo od konce srpna 1968 patnáct pracovníků Historického ústavu ČSAV. Prvními koordinátory byli historici Milan Otáhal a Vilém Prečan, kteří také na přelomu září a října 1968 provedli konečnou redakci rukopisu. Bez mála tři tisíce exemplářů bylo od konce listopadu téhož roku distribuováno osmi stům adresátům. Pro Slovensko bylo připraveno pět set kusů. Srov. *Sedm pražských dnů 21.–27. srpen 1968. Dokumentace*. Academia, Praha 1990, s. 394–398 a WEBER, David: K historii publikace *Sedm pražských dnů 21.–27. 8. 1968. Dokumentace*. In: TŮMA, Oldřich – VILÍMEK, Tomáš (eds.): *Pět studií k dějinám české společnosti po roce 1945*. ÚSD AV ČR, Praha 2008, s. 205–239, zde s. 221–222.
- 3 PREČAN, Vilém – PECKA, Jindřich: *Proměny Pražského jara 1968–1969. Sborník studií a dokumentů o nekapitulantských postojích v československé společnosti*. Doplněk, Brno 1993; TŮMA, Oldřich a kol.: *Srpen '69. Edice dokumentů*. Maxdorf, Praha 1996; BÁRTA, Milan – BŘEČKA, Jan – KALOUS, Jan: *Demonstrace v Československu v srpnu 1969 a jejich potlačení*. ÚSTR, Praha 2012.
- 4 KABELE, Jiří – HÁJEK, Martin: *Jak vládli? Průvodce hierarchiemi reálného socialismu*. Doplněk, Brno 2008; OTÁHAL, Milan: *Opoziční proudy v české společnosti 1969–1989*. ÚSD AV ČR, Praha 2011; VILÍMEK, Tomáš: „Všichni komunisté do ureň!“ *Volby v Československu v letech 1971–1989 jako společenský, politický a státněbezpečnostní fenomén*. ÚSD AV ČR, Praha 2016.

pomoci“ skončila všeobecným chaosem, ekonomickou krizí a hlubokým propadem životní úrovně československých občanů. Jednalo se o eklektické propojení rozmanitých metod, zahrnujících výhrůžky, vydírání, sliby a systematické restaurování kádrového pořádku. Právě v tomto období představovaly letáky, nápisy a anonymy jednu z klíčových forem občanského odporu, která nabyla skutečně masového rozsahu. Poněkud stranou zůstanou aktivity rozmanitých opozičních proudů, jejichž protagonisté reagovali na znovuoživení cenzury otevřenými dopisy, peticemi, samizdatovou produkcí či iniciovali letákovou akci před prvními normalizačními volbami v listopadu 1971. Do popředí se tak naopak dostanou běžní občané, kteří podporovali demokratizační proces a jednoznačně odsuzovali srpnovou okupaci, protagonisty obrodného procesu a pozdější „oportunisty a exponenty pravice“ však znali pouze z televizních obrazovek a z rozhlasového vysílání. Přestože se jedná o poměrně krátký časový úsek, lze na něm ukázat zásadní proměnu společenské atmosféry, která se přirozeně projevila jak na množství, formě a obsahu protirežimních písemností, tak na motivaci a cílech jejich pisatelů, dosaženém společenském ohlasu a v neposlední řadě i na reakci bezpečnostních orgánů a intenzitě trestněprávní perzekuce.

Autor se rozhodl neuvádět konkrétní jména osob, jejichž příběhy jsou v rámci této studie přiblíženy. Pro získání odpovídající představy o pisatelích rozmanitých letáků, nápisů a anonymů se zdá být zcela postačující, jsou-li uvedeny údaje o jejich věku, pohlaví a profesním zařazení. S ohledem na respektování práv postižených se tak přiklání k německé praxi, uvádět jména pouze známých osob soudobých dějin, nositelů významných politických a státních funkcí či příslušníků bezpečnostního aparátu a tajných spolupracovníků.

Práce se opírá především o materiály státněbezpečnostní a stranické provenience. Zejména ty první totiž nabízejí nejen různé statistické údaje o výskytu rozmanitých „protistátních písemností“ v Československu, ale i kopie či originály letáků, fotografie záhy odstraněných nápisů i jednotlivé anonymy, které bezpečnostním, popřípadě stranickým orgánům odevzdali jejich adresáti. Vyšetřovací spisy odhalených „pachatelů“ obsahují výpovědi obviněných, jejich rodinných příslušníků, spolupracovníků a sousedů, pracovní posudky, konkrétní „protistátní písemnosti“, závěry vyšetřovatelů, obžalobu a v neposlední řadě i rozsudek soudu, a poskytují tak i přes svou přirozenou tendenci mimořádně cenné svědectví o postupu mocenského aparátu proti této specifické skupině kritiků režimu a společenských nešvarů. Spolu s dalšími materiály analytického charakteru nám říkají mnohé o tom, kdo, kdy a částečně i z jakého popudu se rozhodl pro tuto formu občanského protestu.

K počtu a zaměření „protistátních písemností“

Politická policie používala pro letáky, nápisy a anonymní dopisy souhrnný termín „protistátní písemnosti“ či „nelegální písemnosti“, do kterých byly navíc započítávány i *zahraniční písemnosti* jako *Tigridovo Svědectví* či *Pelikánovy Listy* a od roku 1977 i *materiály Charty 77*. V rámci této studie je však pozornost věnována pouze letákům, nápisům a anonymům, což platí i pro použité statistické údaje. Výskyt „protistátních písemností“ v letech 1969 až 1989 značně kolísal a závisel na vnitropolitické situa-

Tomáš Vilímek

ci, ale i na mezinárodním vývoji. Jak naznačuje následující tabulka, jejich počet byl v letech 1969 až 1971 mimořádně vysoký. Průměrný počet letáků se v tomto období vyšplhal na bezmála devět tisíc a pozadu nezůstalo ani 771 nápisů a více než 2800 anonymních dopisů.

Tabulka č. 1: Množství zachycených protirežimních písemností z vybraných let za období 1969–1989 v Československu⁵

	Letáky	Nápisy	Anonymní dopisy
1969	13 231	1 199	4 103 ⁶
1970	4 097	541	1 911
1971	9 506	574	2 610
1972	1 348	167	1 324
1977	1 110	499	2 888
1980	1 410	400	1 056
1985	1 631	402	319
1987	3 922	276	484
1988	11 975	416	333
1989 (leden – září)	2 843	484	645

V osmdesátých letech evidovaly bezpečnostní orgány každoročně v průměru 2730 letáků, 493 nápisů a 703 anonymů. Většina se přitom vztahovala k rozmanitým výročím, mezi nimiž měl mimořádné postavení 21. srpen. Významný byl ale i leden, kdy byly bezpečnostní orgány konfrontovány se vzpomínkou na Jana Palacha. Tyto písemnosti byly však i projevem vzdoru proti ubíjející „ritualizaci každodennosti“ a reakcí na propagandistické orgie u příležitosti voleb, stranických sjezdů, prvomájových oslav či oslav Velké říjnové socialistické revoluce v listopadu. Jejich autoři komentovali aktuální politické dění v Československu, jak dokládá řada tiskovin reagujících na Smlouvu mezi vládou ČSSR a vládou SSSR o podmínkách pobytu sovětských vojsk na území ČSSR z října 1968 či na plenární zasedání ústředního výboru KSČ v dubnu 1969, na kterém byl Alexander Dubček nahrazen Gustávem Husákem. V dubnu 1970

5 Tabulka byla vypracována s využitím většího množství podkladů z Archivu bezpečnostních složek. Jde zejména o fond Správa kontrarozvědky pro boj proti vnitřnímu nepříteli – X. správa (dále jen A 36), např. inv. j. 341–348, 571, 664, 665, 1311 a f. Správa kontrarozvědky – II. správa (dále jen A 34), inv. j. 3192, 3188, 3189, kde jsou uloženy tzv. protizákonné písemnosti a jednotlivá Vyhodnocení plánů práce X. správy SNB. Zohledněny byly rovněž Zpravodajské informace StB (f. Zpravodajské informace 1969–1983). Dále byl využit materiál z fondu Analyticko-informační a plánovací odbor (AIPO) FMV, inv. j. 252, Zhodnocení vývoje trendu v problematice protizákonných písemností od roku 1979 do 1986, Praha, 10. listopadu 1987.

6 V případech anonymních dopisů za rok 1969 se v některých evidencích objevuje i počet 3903. Srov. ABS, f. A 34, inv. j. 3188, Zpráva o situaci na úseku pátrání po pisatelích a rozšiřovateli protizákonných písemností a tiskovin, výhrůžných dopisů a nápisů za období roku 1969, 6. února 1970, s. 1.

To koukáte, bolševici, kdo vám šlape po Měsíci!

například bezpečnostní orgány evidovaly na území ČSR sedm druhů letáků v počtu více než tří set kusů, 45 „protistátních nápisů“ a více než 120 anonymních dopisů, jejichž pisatelé kritizovali politiku KSČ, napadali Sovětský svaz a zesměšňovali jubilejní, sté výročí oslav narození V. I. Lenina.⁷ Bez reakce přirozeně nezůstalo ani slavnostní podepsání Smlouvy o přátelství, spolupráci a vzájemné pomoci mezi ČSSR a SSSR počátkem května 1970 či smutně proslulé *Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ* z prosince 1970, které vytvořilo neuvěřitelně pokřivený, přesto však závazný ideový výklad polednového vývoje.⁸

V podrobných statistikách členila Státní bezpečnost letáky, nápisy a anonymní dopisy podle tematického zaměření, přičemž po celé normalizační období jim vévodily dvě kategorie: nejpočetnější byly „útoky proti KSČ, stranickým a státním představitelům“, zatímco „útoky proti jednotě socialistického tábora, spojenectví se SSSR a jejich představitelům“ nabývaly na intenzitě zejména počátkem sedmdesátých let a při desátém a dvacátém výročí sovětské intervence v letech 1978 a 1988. Nutno však dodat, že i ostatní kategorie „šíření buržoazní ideologie či poplašných zpráv, výzvy ke stávkám“ či „propagace fašismu“ ve skutečnosti úzce souvisely s KSČ a jejím vedením. Státní bezpečnost tak například řadila mezi propagaci fašismu i nápisy, které kladly rovnítko mezi komunismem a fašismem nebo přirovnávaly Husáka či Brežněva k Hitlerovi. Označení KSČ za stranu *fašistickou a protilidovou*, která by měla být rozpuštěna a zakázána, se v hektickém období po srpnu 1968 a během roku 1969 objevilo v řadě protirežimních písemností, a vyobrazení pěticípé hvězdy s hákovým křížem uvnitř tak nebylo ničím výjimečným.⁹ To mimo jiné dokládá i leták s názvem *Adresováno všem, kteří píší hesla*, jenž se podle historika Jindřicha Pecky dostal do oběhu 23. srpna 1968. Jedním z pokynů, který leták obsahoval, byla i výzva, aby se pisatelé snažili být dostatečně srozumitelní a pokud možno upustili *od hákových křížů a podobných symbolů*.¹⁰ Rovněž v unikátním osobním deníčku, který StB v únoru 1971 zabavila při domovní prohlídce u pětadvacetileté studentky Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy, najdeme kromě dobových anekdot a výstižných hesel i četné malůvky, mezi nimiž nechybí ani ona rudá hvězda s hákovým křížem. Dívka si přitom do sešitu opsala obsah mnohých tiskovin, které v srpnu a září 1968 spatřila v pražských ulicích.¹¹

7 ABS, f. Zpravodajské informace 1969–1983, informace č. 31 z 27. a 28. května 1970, s. 2.

8 *Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ*. ÚV KSČ, Praha 1970. Na zasedání 11. února 1972 bylo předsednictvo ÚV KSČ informováno o tom, že řada pisatelů „protistátních písemností“ v roce 1971 reagovala na *Poučení*, které označovali za nepřesvědčivé a lživé, jehož jediným cílem je omluvit vojenskou intervenci v srpnu 1968. Srov. NA, f. KSČ-ÚV, 02/1 – předsednictvo, 1971–1976, sv. 32, a. j. 32, k informaci 1, Zpráva o situaci na úseku pátrání po pachatelích a rozšiřovateli protizákonných písemností a tiskovin, výhrůžných anonymních dopisů a nápisů za období roku 1971, 11. února 1972, s. 6.

9 ABS, f. A 34, inv. j. 3188, Zpráva o situaci na úseku pátrání po pisatelích a rozšiřovateli protizákonných písemností a tiskovin, výhrůžných dopisů a nápisů za období roku 1969, 6. února 1970, s. 3.

10 PEČKA, Jindřich: *Spontánní projevy pražského jara 1968–1969*, s. 18.

11 ABS, f. Vyšetřovací spisy – Centrál (dále jen MV-V), vyšetřovací spis a. č. V-11049 MV, Dokument č. 15, s. 2.

Tomáš Vilímek

Přestože byl objem „protistátních písemností“ značný, je nutné brát tyto údaje pouze jako přibližné, neboť se ve skutečnosti jednalo o písemnosti, které občané sami odevzdali nebo byly nalezeny bezpečnostními, popřípadě jinými stranickými či státními orgány. Podle Petra Placáka odhadovala StB v osmdesátých letech, že se k ní dostane kolem dvaceti až šedesáti procent takových písemností.¹² Již toto rozpětí je přitom dostatečně signifikantní. Mnohé letáky a anonymy občané zkrátka neodevzdali, nemálo jich zůstalo ležet nepovšimnuto a nejedna písemnost byla zničena ihned poté, co si její nálezcce uvědomil možnost hrozícího postihu. Ostatně řada nápisů byla odstraněna ještě dříve, než je příslušné orgány stačily vůbec zaregistrovat. Lze přitom soudit, že zejména v krizových letech 1968 a 1969 byla disproporce mezi skutečným počtem vyskytnuvších se a bezpečnostními orgány evidovaných protirežimních písemností podstatně vyšší než v následujícím období. Minimálně do dubna 1969 se navíc v masovém měřítku objevovaly rozmanité rezoluce a výzvy různých svazů, zájmových sdružení, společenských a stranických organizací či závodních výborů Revolučního odborového hnutí (ROH), vykazující znaky „protistátní písemností“, do dochovaných statistik se však nepromítly.

Za zmínku jistě stojí zjištění, že například do evidence o výskytu protirežimních písemností za první pololetí roku 1969 v českých zemích nebyly dle Zpravodajské informace z konce června téhož roku zahrnuty výzvy k akcím k 21. srpnu, prohlášení různých svazů a v neposlední řadě hojně rozšířené opisy projevů Františka Kriegla na zasedání ÚV KSČ z 30. května 1969 či Karla Kyncla na mimořádném zasedání pražského městského výboru KSČ o tři dny později. I tak se autoři informace dopočítali bezmála 2800 letáků, přes 400 anonymů a více než 350 nápisů.¹³ Kromě této selekce je nutno zohlednit ještě jeden problém, se kterým se bezpečnostní orgány v tomto období potýkaly. Podle přehledové zprávy o situaci na úseku pátrání po pisatelích protirežimních písemností v ČSR za první pololetí roku 1970 se k rukám bezpečnosti dostalo přes padesát druhů letáků v počtu převyšujícím 1700 kusů, bezmála 1100 anonymů a 167 nápisů. Oproti předchozímu roku prý občané a vedení podniků tyto písemnosti častěji hlásili a odevzdávali. *Na druhé straně jsou instituce jako čs. rozhlas a televize, Rudé právo i ostatní redakce, shrnuli autoři, které Bezpečnosti doposud nepředaly ani jednu závadovou písemnost, přestože o nich ve svých relacích a na stránkách deníků hovoří.*¹⁴ Tento problém se očividně dařilo řešit pozvolna a nejvyšší stranické vedení o něm bylo informováno ještě počátkem února 1972.¹⁵

12 Viz PLACÁK, Petr: StB a „protizákonné písemnosti“ v osmdesátých letech. *Securitas Imperii*, 1994, č. 1, s. 32–59. Zde citováno z internetové verze – viz www.policie.cz/clanek/publikace-securitas-imperii-01-14.aspx?q=Y2hudW09MQ%3d%3d, s. 12 (citováno k 27. 9. 2016).

13 ABS, f. Zpravodajské informace 1969–1983, informace č. 10 z 30. července 1969, s. 6.

14 Tamtéž, Příloha k informaci č. 40 z 30. července 1970, s. 1–3.

15 NA, f. KSČ-ÚV, 02/1 – předsednictvo, 1971–1976, sv. 32, a. j. 32, k informaci 1, Zpráva o situaci na úseku pátrání po pachatelích a rozšiřovateli protizákonných písemností a tiskovin, výhrůžných anonymních dopisů a nápisů za období roku 1971, 11. února 1972, s. 4.

To koukáte, bolševici, kdo vám šlape po Měsíci!

Bouřlivý rok 1969

Rok 1969 byl s ohledem na výskyt protirežimních písemností skutečně mimořádný. I přes výše zmíněnou neúplnost údajů tomu napovídají i bezpečnostní evidence, jak dokládá následující tabulka.

Tabulka č. 2 – Protirežimní písemnosti v ČSSR roce 1969¹⁶

	Letáky	Nápisy	Anonymní dopisy
leden – únor	418	90	38
březen	1170	23	50
duben	557	190	104
květen	492	92	66
červen	301	31	88
červenec	385	59	33
srpen	9385	632	2679
září	117	34	330
říjen	339	14	227
listopad	39	24	143
prosinec	28	10	345
Celkem	13 231	1199	4103

Protirežimní písemnosti roku 1969 byly úzce spojeny se srpnovými událostmi roku předchozího. Ostatně více než sedmdesát procent letáků, přes polovinu nápisů a bezmála dvě třetiny anonymů bylo evidováno právě v srpnu. Jejich autoři se často nechali inspirovat formou a obsahem letáků a nápisů, které na vlastní oči spatřili během hektických srpnových dnů či v září 1968. Často v nich nabádali k udržení národní jednoty proti okupantům, vyjadřovali podporu známým tvářím Pražského jara, vyslovovali se na obranu demokratizačního procesu a dávali jasně a nezdídka expresivně najevo, co soudí o přítomnosti sovětských vojáků u nás a těch spoluobčanech, kteří veřejně vyjadřují svůj vděk za záchranu před údajnou kontrarevoluční hrozbou. Ke slovu přišel i humor, s nímž již v srpnu 1968 vzdorovali českoslovenští občané intervenčním armádám.

Mimořádně oblíbený se stal například leták, v němž byly formou jídelního lístku nabízeny roztodivné variace jídel jako *Brežněv ve vlastním potu*, *Ulbrichtův vous se žemličkou* či *Sovětské tanky na másle*.¹⁷ V únoru 1969 byla za rozšíření letáku *Hotel okupant*,

16 ABS, f. A 34, inv. j. 3188, Zpráva o situaci na úseku pátrání po pisatelích a rozšiřovateli protizákonných písemností a tiskovin, výhrůžných dopisů a nápisů za období roku 1969, 6. února 1970, s. 2.

17 Leták se v roce 1968 objevil ve více variantách a byl nadepsán *Hotel u pěti okupantů*, *Hostinec u pěti okupantů* či jen *Jídelníček*. Srov. PECKA, Jindřich: *Spontánní projevy pražského jara 1968–1969*, s. 249–251.

Tomáš Vilímek

nabízejícího mimo jiné *Brežněvův prolhaný jazyk* či *Nadívané krky okupantů*, potrestána pětatřicetiletá úřednice Východočeských pivovarů a matka dvou dětí. Předsedající místního lidového soudu¹⁸ v Hlinsku ji uznal vinnou z porušení socialistického soužití, s ohledem na mimořádně pozitivní pracovní posudek a vynikající zprávu o pověsti z místa bydliště jí však udělil pouhé napomenutí.¹⁹ Úsměvné jídelníčky se však objevovaly i v pozdějším období, jak dokládá ten ze září 1983, ve kterém byl nabízen *Brežněvův mozek ve vlastní šťávě* za osm korun padesát haléřů, *Tatarský biftek z Koldera* za necelé tři koruny či o padesát haléřů dražší *Husa Živbosamka*.²⁰ Ostatně i další nápisy z přelomu 60. a 70. let jako *Ať žije SSSR, ale za své!*, *Narodil se malý Rusák, jmenoval se Gustáv Husák!*, *Žižka vyhnal křižáky, vyženeme Rusáky!*, *To koukáte, bolševici, kdo vám šlape po Měsíci!* vyvolaly nejspíše úsměv na tvářích kolemjdoucích.²¹

Na konci ledna 1969 upozornili policejní analytici, že „nelegální tiskoviny“ reprezentují *bobatou paletu názorů*, jdoucích *od výzev k budování humanitního a demokratického socialismu přes různé horoskopy předpovídající vývoj v ČSSR až k vyložení protisocialistickým výrokům*.²² Podle souhrnné zprávy z února 1970 projevovali autoři „protistátních písemností“ v roce 1969 nejčastěji nesouhlas s politikou KSČ, ostře napadali spojenectví se Sovětským svazem a „hanobili“ přitom jak představitele států socialistické soustavy – zejména pak Leonida Brežněva a Waltera Ulbrichta –, tak ty československé, kteří v jejich očích zradili československý národ a kolaborovali s okupanty. Ke jménům Gustáva Husáka, Lubomíra Štrougala, Vasilu Biřáka, Aloise Indry či Jozefa Lenárta, figurujícím na řadě letáků a nápisů po srpnu 1968, nově přibyl například i prezident Ludvík Svoboda, jehož názorová proměna nešla pozornosti mnohých pisatelů. Do jarních měsíců 1969 se neustále objevovaly četné výzvy zájmových a společenských organizací, reagující jak na čin Jana Palacha, tak na proměnu politické situace a v neposlední řadě na pozvolné odstraňování oblíbených protagonistů obrodného procesu – Alexandra Dubčeka, Františka Kriegela a Josefa Smrkovského.²³

18 Místní lidové soudy existovaly v Československu v letech 1961 až 1969. Byly zřizovány na pracovištích a v jednotlivých obcích. Návrh na jejich ustavení podávala základní organizace ROH nebo místní národní výbor (MNV). Projednávaly protispolečenské činy menšího významu, většinou pracovní či občanské spory. Trestné činy mohli místní lidový soud řešit pouze tehdy, když mu byly postoupeny prokurátorem nebo okresním soudem. Účast lidu na výkonu soudnictví byla přitom prezentována jako jeden z *nejvýznamnějších projevů demokratického výkonu socialistického soudnictví*. Srov. PLUNDR, Otakar – HLAVSA, Petr: *Organizace justice a prokuratury*. Panorama, Praha 1980, s. 51 a zákon č. 38/1961 Sb. o místních lidových soudech z 18. dubna 1961 – viz <http://www.epravo.cz/vyhledavani-aspi/?Id=29992&Section=1&IdPara=1&ParaC=2> (citováno k 27. 9. 2016).

19 ABS, f. Vyšetřovací spisy – Hradec Králové (HK-V), vyšetřovací spis a. č. V-2404 Hradec Králové, Rozsudek jménem republiky, Hlinsko, 11. února 1969, s. 1.

20 ABS, f. A 36, inv. j. 1238, Zadržena korespondence 1981–1985, září 1983, sken 101.

21 Poslední nápis se objevil na budově železničního učiliště v Lounech necelý měsíc po úspěšném přistání amerického Apolla 11 na Měsíci. Srov. ABS, f. Krajská správa SNB Ústí nad Labem – vnitřní odbor (dále jen L 1-1), inv. j. 82, Bezpečnostní situace dne 13. 8. 1969 – hlášení, Ústí nad Labem, 13. srpna 1969, s. 2.

22 ABS, f. Zpravodajské informace 1969–1983, informace č. 3 z 31. ledna 1969, s. 4.

23 ABS, f. A 34, inv. j. 3188, Zpráva o situaci na úseku pátrání po pachatelích a rozšiřovateli protizákonných písemností a tiskovin, výhrůžných dopisů a nápisů za období roku 1969, 6. února 1970.

To kookáte, bolševici, kdo vám šlape po Měsíci!

Význam činu Jana Palacha byl vyzdvihován zejména v lednu a únoru 1969, rozmanité letáky a nápisy jej však připomínaly i v následujícím období a v lednu 1970 musely být umyty křídou vyhotovené nápisy PALACH hned v šesti pražských obvodech (Praha 1, 2, 3, 6, 7 a 8).²⁴ V mnoha podnicích se na nástěnkách objevila Palachova fotografie a formou několika minut ticha byla uctěna jeho památka. *Pro náš národ nadchází smutné výročí*, začínal text letáku, který byl 15. ledna 1970 nalezen v jedné restauraci v Lovosicích, *kdy zaplála první živá pochodeň, aby vyburcovala národ k obraně našich citů* [...]. V letáku byla současně připomenuta i památka Jana Zajíce.²⁵

Nejpočetnější leták roku 1969, který se objevil počátkem července a v srpnu doslova zaplavil republiku, začínal oslovením *Drazí spoluobčané*. Obsahoval deset bodů, kterými se měl řídit každý, kdo si chtěl připomenout smutné výročí 21. srpna, tento *Den hanby*.²⁶ Leták se objevil v několika variantách – *Desatero poctivého občana, Všem rozumným a vzdělaným občanům, Výzva k protestním akcím na den 21. 8. 1969* aj. –, které se navíc od sebe lišily jak úvodní pasáží, tak počtem bodů doporučeného chování. Shodovaly se však v důrazu, jenž kladly na nenásilný projev vzdoru formou pasivní rezistence. Lidé měli nejen bojkotovat hromadnou dopravu, kulturní akce a denní tisk, ale pokud možno se i vyvarovat běžných nákupů a úderem poledne zastavit na jednu až pět minut práci. Kromě toho měli vyzdobit hroby obětí okupace a pomníky slavných osob československých dějin. Již v červenci bylo vedení bezpečnosti opakovaně informováno o tom, že tento leták má negativní vliv na *politicky labilní část obyvatelstva* a navíc má *návodný charakter*.²⁷ Od počátku srpna se tak ve zvýšené míře objevovaly letáky, jejichž autoři se inspirovali původními deseti body, některé však spojili, popřípadě vynechali. Výskyt byl přitom hlášen ze však krajů ČSR a dále z Bratislavy, Banské Bystrice a dalších slovenských měst, kam však měly být většinou zasílány z Čech.²⁸

Leták byl vyvěšován na veřejně přístupných místech, vyhazován do poštovních schránek, posílán poštou podnikům, vyhazován z aut či ponecháván ve vlcích a obchodních domech. Podle StB byla situace kritická zejména ve velkých městech a lokalitách s významnými průmyslovými podniky, kde se na rozmnožování letáku často podíleli funkcionáři odborových, mládežnických i stranických organizací. Ukazuje se přitom, že v řadě případů bylo rozmnožování a rozšiřování letáku občany vnímáno jako něco zcela přirozeného a v nejednom agenturním záznamu se objevilo upozornění, že se zaměstnanci hodlají 21. srpna řídit jeho pokyny. V červenci a srpnu 1969 vyšetřovala bezpečnost řadu lidí, kteří se aktivně zapojili do jeho rozmnožování a následného rozšiřování. Od prvního do jedenadvacátého srpna 1969 tak bylo vyšetřováno 287 „pachatelů“ a proti dalším šesti desítkám neznámých rozšiřovatelů bylo zahájeno trestní stíhání.²⁹ Následující tři případy představují příznačnou sondu do atmosféry roku 1969.

24 ABS, f. Zpravodajské informace 1969–1983, informace č. 4 z 16. ledna 1970, s. 2–3.

25 Tamtéž, informace č. 10 z 22. ledna 1970, s. 1.

26 TŮMA, Oldřich: *Srpen '69*, s. 34; PECKA, Jindřich: *Spontánní projevy pražského jara 1968–1969*, s. 110.

27 ABS, f. Zpravodajské informace 1969–1983, informace č. 7 z 9. července 1969, s. 2; tamtéž, informace č. 10 z 30. července 1969, s. 1.

28 ABS, f. Sekretariát ministra vnitra III. díl 1966–1975 (dále jen A 2/3), inv. j. 1599, Vývoj státobezpečnostní situace před 21. srpnem 1969, září 1969, s. 3.

29 Tamtéž, s. 4.

Tomáš Vilímek

V červenci 1969 byli pohnáni k odpovědnosti tři pracovníci podniku METAZ Trmice (okres Ústí nad Labem), kteří podle vyšetřovatele StB rozšířili v podniku inkriminovaný leták minimálně v počtu dvaceti kusů. Jeden z nich navíc vyvěsili na nástěnce, což vyvolalo zájem zaměstnanců. To však neušlo pozornosti předsedy základní organizace KSČ, který nejspíše celou záležitost ohlásil bezpečnosti. Dne 2. července 1969 přinesla šestadvacetiletá pracovnice technického oddělení tohoto podniku do práce leták, který našla den předtím v poštovní schránce, a ukázala jej své osmnáctileté kolegyni. Té se jeho obsah líbil, a rozhodla se jej proto opsat a následně rozmnožit. Při této činnosti přišel do její kanceláře jeden z mistrů a člen Komunistické strany Španělska,³⁰ kterého leták rovněž zaujal, protože, jak později uvedl při výslechu, n souhlasil se vstupem vojsk a schvaloval v letáku navrženou formu protestu. Několik výtisků si proto od mladé sekretářky vzal a seznámil s nimi podřízené v dílně. Zbytek rozmnožených letáků ponechala dívka volně na stole v kanceláři, kde si jej příchozí četli, aniž je k tomu musel někdo vybízet. Dívka u výslechu prokázala neohroženost, když například vypověděla: *Kdo leták vytvořil, nevím, ale neshledávám v něm nic, co by bylo špatné nebo nesprávné. Nesouhlasím s tím, co se stalo 21. srpna [19]68. Po lednu 1968 šlo v našem státě vše k lepšímu. Proto si myslím, že je správné, abychom vyjádřili my všichni, že nesouhlasíme se vstupem Rudé armády do ČSSR. Byly tady zabíjeny děti a jiní naši občané, což stále ještě citově prožívám. Z tohoto důvodu jsem tedy leták opsala.* Odmítla, že by rozšířením letáku chtěla napadnout Gustáva Husáka či nabádat ke stávce. Osobně prý proti Husákovi nic neměla, nelíbil se jí však jeho prosovětský postoj. *Soudruha Husáka jsem nijak urazit nechtěla, doplnila, ale myslím si, že nedělá politiku dobrou pro blaho národa, a proto nesouhlasím s jeho politikou.* Podle jejího soudu by pětiminutové přerušování práce jako výraz uctění obětí srpna 1968 nezpůsobilo žádné velké hospodářské škody a navíc by k němu bylo možné využít přestávky, na kterou má každý pracovník beztak nárok. Před vyšetřovatelem navíc neskrývala hluboké pobouření z projevu nového šéfa strany, který prý vyslechla předchozí den a pochopila jej jako výhrůžku vůči každému, kdo odmítá nový politický kurz, že bude smeten jako *špinavá pěna*.³¹

V září 1969 byli Okresním soudem v Ústí nad Labem uznáni všichni tři vinnými z trestného činu hanobení republiky a jejího představitele (§ 103 trestního zákona), v případě mladé sekretářky však samosoudce František Janda upustil od potrestání a dva starší kolegy potrestal pouze symbolicky. Při výměře výše trestu prý vzal v úvahu jednak společenskou záruku podniku a řádný život obžalovaných, jednak skutečnost, že počátkem července 1969 *nebyla ještě ve vědomí našich občanů dostatečně zafixována rozhodná vůle vedení státu prosazovat socialistickou zákonnost*.³² V podnikovém hodnocení bylo

30 Dotyčný pocházel ze španělské komunistické rodiny, která musela uprchnout před diktátorem Frankem do Francie, kde jeho otec působil za války ve francouzském hnutí odporu. Do Československa přišla rodina na počátku padesátých let.

31 ABS, f. Vyšetřovací spisy – Ústí nad Labem (dále jen UL-V), vyšetřovací spis a. č. V-3369 Ústí nad Labem, Protokol o výslechu obviněného, Ústí nad Labem, 4. července 1969, s. 4. S největší pravděpodobností se jednalo o přímý televizní a rozhlasový projev ze stranického mítinku v Ostravě, ve kterém Gustáv Husák vystoupil velmi tvrdě proti *opozičním silám a rozvrzatným skupinkám*. Srov. HUSÁK, Gustáv: Politika činů rozhoduje. *Rudé právo*, 4. července 1969, s. 2.

32 Tamtéž, Rozsudek jménem republiky, Ústí nad Labem, 16. září 1969, s. 3.

To kookáte, bolševici, kdo vám šlape po Měsíci!

vyzdvíženo jejich svědomité plnění svěřených úkolů. Nejmladší ze stíhaných navíc pocházela z dělnické rodiny a její přestupek byl podle autora posudku *výsledkem bouřlivého politického dění u nás a výstřelkem jejího mládí*, a neměl tak nic společného s *nějakou cílevědomou a organizovanou snahou narušovat současný hospodářský a politický život ve státě*.³³ Nutno dodat, že v roce 1971 by se obvinění z podobného deliktu jen stěží vyhnuli pobytu ve vězení, neboť *politická desorientace a podlehnutí masové psychóze*, o kterých se psalo v rozboru kriminality za rok 1970, přestala být polehčující okolností a změnila se v pravý opak, jak bude ještě přiblíženo.³⁴ Ostatně již jeden z obžalovaných v druhém vybraném případě byl v březnu 1970 poslán na rok do vězení.

Když v červenci 1969 přinesli nezávisle na sobě dva příslušníci požárního útvaru Nové Hutě Klementa Gottwalda (NHKG) do práce leták *Drazí spoluobčané*, netušili, jaké problémy tím svým kolegům způsobí. Zatímco jeden se dostal k rukám třiačtyřicetiletého předsedy dílenského výboru ROH u Závodního požárního útvaru NHKG, ten druhý získal osmadvacetiletý člen výboru základní organizace KSČ stejného útvaru. Text letáku zaujal oba, a tak jej nechali rozmnožit a následně s jeho obsahem seznámili své kolegy. Odborový předák a zástupce vedoucího směny navíc v srpnu na úsekové schůzi četl přítomným bezmála dvěma desítkám osob jednotlivé body letáku a jednu jeho kopii odeslal kamarádovi, který po vstupu vojsk emigroval do Švýcarska. Dotyčnému značně přitížilo svědectví vedoucího družstva hasičů, který v říjnu 1969 vypověděl, že jej slyšel opakovaně nadávat na komunisty a také říkat, že prezident Svoboda nás prý zradil.³⁵ Obviněný u výslechu přiznal, že v práci s kolegy opakovaně poslouchal Hlas Ameriky a přítomným také vyprávěl o tom, že se v Ostravě objevil nápis *Škubajte Husáka!*, ke kterému kdosi připsal: *Odkdy má svině peří?*³⁶ Obvinění se hájili tím, že si nebyli vědomi toho, že by na jejich jednání bylo něco protiprávního. V té době se prý takto chovali všichni, a oni tak byli jen pod vlivem událostí. Jako v předchozím případě získali oba hlavní protagonisté mimořádně pozitivní pracovní hodnocení a rovněž zpráva o pověsti z místa bydliště vyzněla kladně. Pocházeli z dělnického prostředí a otec jednoho z nich byl předválečným členem KSČ. Předsedající soudce Okresního soudu v Ostravě Ladislav Prokop uznal čtyři obviněné vinnými z pobuřování a hanobení (§ 100, 103 a 104) a odborového funkcionáře odsoudil na rok vězení do I. nápravně výchovné skupiny. Ve zdůvodnění rozsudku mu bylo navíc vyčteno, že se již před srpnem 1968 aktivně zapojil do aktivit proti KSČ, jejichž cílem bylo dosažení samostatného postavení odborů jako politické síly. *Provedenými důkazy* (ve vyšetřovacím spise ale pro toto tvrzení chybí jakýkoli podklad – pozn. autora) *bylo prokázáno*, dočteme se v rozsudku, že *obžalovaný často napadal příslušníky KSČ, o kterých se vyjadřoval, že tyto je třeba postřílet, v době, kdy ze svých funkcí byli odvolávání představitelé*

33 Tamtéž, Posudek na A. S., Trmice, 11. července 1969, s. 1.

34 NA, f. Generální prokuratura ČSSR – nezpracováno, kolegia 05, rok 1971, k. 9, Rozbor stavu a vývoje trestnosti a kriminality a činnosti orgánů prokuratury v trestním řízení r. 1970, Praha, 6. května 1971, s. 28.

35 ABS, f. Vyšetřovací spisy – Ostrava (dále jen OV-V), vyšetřovací spis a. č. V-4576 Ostrava, Záznam o výpovědi svědka, Ostrava, 31. října 1969, s. 4.

36 Tamtéž, Zápis o výpovědi s podezřelým, Ostrava, 1. prosince 1969, s. 8–9.

Tomáš Vilímek

*pravice v odborech, prohlášoval, že nastává „rudý teror“ a že se vrátíme k padesátým létům.*³⁷ Zbylí tři odsouzení odešli od soudu s podmíněnými tresty.

Poslední případ je zajímavý i z toho důvodu, že se v něm setkáváme nejen s letákem *Drazí spoluobčané*, ale i s řadou dalších protirežimních písemností, které byly v roce 1969 hojně rozšířeny a prošly též rukama aktérky. Plzeňská rodačka, tehdy pracující v podniku TOVOS Ústí nad Labem jako úřednice, byla členkou KSČ a vítala Pražské jaro. Nesouhlasila s okupací a silně na ni zapůsobil čin Jana Palacha. Při jednom z výslechů v září 1969 uvedla, že ji oslovilo televizní vystoupení šachového velmistra Ludřka Pachmana k Palachově oběti, a proto mu napsala dopis a později se s ním v Praze i setkala. Když byl v polovině července 1969 v severočeském stranickém deníku *Průboj* otištěn článek napadající Pachmana, poslala mu jej a následně v podniku rozmnožila a rozeslala na vybrané závodní výbory ROH jeho odpověď. K letáku *Drazí spoluobčané* se dostala v červenci 1969. Někdo jej prý přinesl do práce a na ni jeho obsah skutečně zapůsobil, neboť nesouhlasila s tím, co se stalo 21. srpna, a ve výzvě spatřovala možnost *tiché manifestace* k těmto událostem.³⁸ Namnožila jej proto na podnikovém rozmnožovacím lihovém stroji značky Ormig v počtu přibližně třiceti kusů, které následně rozdala spoluzaměstnancům a známým.

Nebyl to přitom zdaleka poslední leták, který v podniku rozmnožila. Naopak. Kromě výše zmíněných projevů Františka Kriegela a Karla Kyncla z přelomu května a června 1969 rozmnožila i leták *Všem č[esko]s[lovenským] ženám*³⁹ a velmi rozšířenou *Výzvu OSN*, začínající oslovením *Přátelé*. Občané v ní byli nabádáni k tomu, aby se přes neutrální zastupitelské úřady Švýcarska a Rakouska v Praze obrátili na Organizaci spojených národů a požadovali mimo jiné odchod sovětských vojáků a konání svobodných voleb pod jejím dohledem.⁴⁰ Uvedeným velvyslanectvím byly podle bezpečnosti adresovány téměř tři tisícovky dopisů, z nichž byla bezmála třetina odeslána z hlavního města.⁴¹ Podobně jako v předchozích případech, i v tomto vyzněl pracovní posudek jednoznačně ve prospěch obžalované, která navíc projevila lítost a své jednání omlouvala dobovou atmosférou a svou neznalostí. Počátkem prosince 1969 ji soud uznal vinou z hanobení a podněcování (§ 103 a 164 trestního zákona) a odsoudil ji k osmi měsícům podmíněně s odkladem na dva roky. Samosoudce František Janda jí přitom vyčetl zejména leták s *deseti body* s výzvou ke stávce a rozšiřování dopisu Ludřka Pachmana, čímž prý na Ústecku *ztížila konzolidaci*. Připustil však, že byla jednak ovlivněna napjatou politickou situací, jednak prý podléhala Pachmanovu vlivu, a přiklonil se tak k názoru prokurátora, že nápravný účel splní i podmíněčný trest.⁴²

37 Tamtéž, Rozsudek jménem republiky, Ostrava, 11. března 1970, s. 1–5.

38 ABS, f. UL-V, vyšetřovací spis a. č. V-3443 Ústí nad Labem, Zápis o výpovědi, Litoměřice, 10. září 1969, s. 2.

39 Leták vyzýval k zaslání rezolucí centrálním institucím s žádostí o propuštění politických vězňů a obnovu svobody tisku. Bylo v něm vysloveno varování před návratem bezpráví 50. let a končil ultimátem, že pokud nebudou do Štědrého dne 1969 splněny vyslovené požadavky, vstoupí všechny pracující ženy, s výjimkou těch ve zdravotnictví a v dětských ústavech, do stávkvy. Srov. ABS, f. L 1-1, inv. j. 82, Denní informace ze Severočeského kraje – 16. 9. 1969, s. 1.

40 Leták byl otištěn in TŮMA, Oldřich: *Srpen '69*, s. 41–42.

41 ABS, f. A 2/3, inv. j. 1599, Vývoj státobezpečnostní situace před 21. srpnem 1969, l. 3.

42 ABS, f. UL-V, vyšetřovací spis a. č. V-3443 Ústí nad Labem, Rozsudek jménem republiky, Ústí nad Labem, 8. prosince 1969.

To kookáte, bolševici, kdo vám šlape po Měsíci!

V roce 1969 se ke slovu podle bezpečnosti přihlásily i „ilegální organizace“, za kterými se však ve skutečnosti skrývali jednotlivci snažící se touto formou přidat svým prohlášením a požadavkům na vážnosti.⁴³ V únoru 1969 se ve schránce jednoho pražského poštovního úřadu objevil například leták nabádající občany k *bojkotu orgánů, jmenovaných bez vůle lidu za dozoru sovětských poradců* a k vytváření *výborů na obranu republiky* v jednotlivých podnicích a závodech, který byl podepsán *Rada Česko-slovenské republiky v ilegality*.⁴⁴ Ve stejném měsíci obdrželo ministerstvo vnitra v Praze anonymní dopis podepsaný *Český národní revoluční výbor*, který ostře kritizoval politiku KSČ a současně vyslovil požadavek vypsaní všeobecných voleb se třemi politickými stranami, což prý bude znamenat konec komunismu.⁴⁵ Jiní pisatelé se vydávali za Hnutí Jana Palacha, Československou vědeckou radu, Stranu spravedlivých socialistů, Odbočku skutečných vlastenců, skupinu Černý lev⁴⁶ či Jednotný socialistický svaz (JSS), jehož zástupci se podle prohlášení zasláného ostravskému krajskému deníku *Nová svoboda* prý 20. srpna 1969 sešli v Beskydech, aby schválili šest bodů svého programu. Odmítající násilí se vyslovili pro „argumentaci slovem“ a za cíl si vytyčili svržení kolaborantského režimu, odchod okupačních vojsk, svobodné volby a svobodnou socialistickou republiku.⁴⁷ Úspěšnost bezpečnostních složek při pátrání po těchto „organizacích“ nebyla zpočátku příliš vysoká, dotyční však někdy přece jen uvízli v jejich sítích, a to zejména v případech, kdy v psaní pokračovali i v následujících letech.

Až v lednu 1972 byl tak například Vyšším vojenským soudem poslán za podvracení republiky (§ 98 trestního zákona) na čtyři roky do vězení osmačtyřicetiletý praporek SNB z Přerova, který od ledna 1969 do srpna 1971 napsal více než sedmdesát anonymů nejvyšším státním a stranickým představitelům, prokuraturám a soudům, redakci *Rudého práva* a řadě dalších institucí. Vydával se v nich za prvního tajemníka *ústředního výboru Fronty Národního Osvobození Československa* JUDr. Šmala či velitele

43 Jistou výjimku tvořilo známé Hnutí revoluční mládeže (HRM), které podle historika Jaroslava Pažouta představovalo zpočátku spíše *volné sdružení* studentů Filozofické fakulty Univerzity Karlovy (Jaroslav Suk, Jan Frolík, Jaroslav Bašta či Petruška Šustrová), Vysoké školy zemědělské v Praze (Ivan Dejmál, Pavel Ryba) a aktivistů z mimouniverzitního prostředí, z nichž byl neaktivnější Petr Uhl. Počátkem prosince 1968 vydalo HRM Zakládající manifest a mimořádnou aktivitu projevilo v souvislosti s prvním výročím okupace, když vydalo dva letáky, které z konspirativních důvodů podepsalo jako *Revoluční socialistická strana (Československo)*. V prosinci 1969 a v lednu 1970 následovala vlna zatýkání, rozsudek byl však vyneset až v březnu 1971. Více k problematice PAŽOUT, Jaroslav: *Hnutí revoluční mládeže 1968–1970. Edice dokumentů*. ÚSD AV ČR, Praha 2004 a TÝŽ: *Mocným navzdory. Studentské hnutí v šedesátých letech 20. století*. Prostor, Praha 2008, s. 220–241. Provolání ideologické sekce *Revoluční socialistické strany* ze srpna 1969 i oba letáky otiskl Oldřich Tůma. Srov. TŮMA, Oldřich: *Srpen '69*, s. 45–52.

44 ABS, f. Zpravodajské informace 1969–1983, informace č. 17 z 20. února 1969, s. 5.

45 Tamtéž, informace č. 10 z 11. února 1969, s. 2.

46 Odbojová skupina podobného jména Černý lev 777 působila na Milevsku a Sedlčansku v letech 1949 až 1954. Mezi její nejvýznamnější akce patřily dva bombové útoky – na okresní sekretariát KSČ v Sedlčanech v červenci 1949 a na okresní výbor KSČ v Milevsku v květnu 1950. Srov. BURSÍK, Tomáš: *Osud odbojové organizace Černý lev 777. Příspěvek k historii ozbrojeného odporu proti komunistickému režimu v Československu*. Odbor archiv bezpečnostních složek MV ČR, Praha 2007.

47 ABS, f. Sekretariát správy vyšetřování MV ČSR (H 7-1), inv. j. 106, Zpráva pro byro ÚV KSČ pro řízení stranické práce v českých zemích o průběhu a výsledcích opatření uskutečněných pro zabezpečení pořádku a klidu v ČSR v období 1. výročí srpnových událostí, září 1969, s. 6.

Tomáš Vilímek

Ivana Kotova⁴⁸ a požadoval přitom odchod sovětských vojáků, svobodu tisku, kultury a studentských organizací a v neposlední řadě i potrestání zrádců a kolaborantů. Poměry v Československu označil za *policejní teror* a v dopise G. Husákovi z července 1970 vyhrožoval tím, že jejich organizace unese sovětského velvyslance, kterého propustí až po odchodu všech okupantů.⁴⁹ V lednu 1971 se obrátil na vedení Svazu socialistické mládeže (SSM) v Ostravě, Olomouci a Přerově s cílem seznámit mladé s pětibodovým programem *Fronty*, kladoucím důraz na boj za odchod okupantů, na odhalování lži husákovského vedení, na výchovu mladých k pravdomluvnosti a vlasteneckému citění a také k obraně proti snahám překrucovat československé dějiny.⁵⁰ V anonymech odsoudil i začínající politické procesy, jejichž vyľhanost přiroval k období padesátých let. *Odsouzení kulturních pracovníků Škutiny a spol. je prostým výmyslem státní bezpečnosti*, napsal tento otec tří dětí, člen KSČ a nositel medaile Za službu vlasti v anonymu, který v polovině července 1971 dorazil na Okresní soud v Hradci Králové. *Není žádným tajemstvím, pokračoval, že padesátá léta zavádějí v největší míře soudy a prokuratury, a jak se projevuje i nyní, zavádějí a prodlužují kořeny minulých let do dnešní doby. [...] Vlastenecká fronta nebude litovat námahy a obětí na potrestání soudních orgánů a prokuratur. Máme k dispozici dostatek zbraní, novější techniky, abychom si s vámi účty vyrovnali. [...] Vy proti lidu a proti svobodě, my proti Vám!*⁵¹

Ostravský vyšetřovatel StB zahájil již v březnu 1969 trestní stíhání proti neznámému pachateli, v květnu jej však pro nedostatek důkazů přerušil. Záhy se objevily další anonymy a následně expertizy jednak odhalily krevní skupinu pisatele, jednak zjistily, že texty byly psány na předválečném německém psacím stroji. V září 1971 byl identifikován pachatel,⁵² následovala domovní prohlídka a série výsledů, ze kterých vyplynulo, že se obviněný nebyl ochoten smířit se vstupem vojsk Varšavské smlouvy do Československa, jejichž pobyt považoval za okupaci. *Nespokojenost a zatrpkllost ze služebního zařazení a zklamání z krachu Dubčekovy politiky*, odůvodnil rozsudek předseda senátu Karel Mrňa, *ho přivedly až k nepřátelství a nenávisti proti společenskému vývoji po srpnu 1968.*⁵³

Nejeden aktivní zastánce konsolidační procesu obdržel v roce 1969 anonym, ve kterém mu bylo nezřídka vyhrožováno fyzickou likvidací. Často se přitom jednalo o spontánní projev odporu, jehož nositelé se tím zbavovali vnitřního přetlaku, dávali

48 Při výslechu uvedl, že již neví, proč si vybral zrovna tato jména. Chtěl tím však docílit většího efektu, a proto v anonymech také psal, že organizace má až 750 tisíc členů. Srov. ABS, f. OV-V, vyšetřovací spis a. č. V-7900 Ostrava, Protokol o výslechu obviněného, Ostrava, 2. září 1971, s. 1.

49 Tamtéž, Protokol o výslechu obviněného, Ostrava, 10. září 1971, s. 8.

50 Tamtéž, Protokol o výslechu obviněného, Ostrava, 24. září 1971, s. 3.

51 Tamtéž, Opis anonymu došlého na okresní soud v Hradci Králové dne 15. července 1971, s. 1.

52 V řadě případů nelze s určitostí zjistit, jak na dotyčeného bezpečnostní orgány přišly. Svou roli sehrála často náhoda, popřípadě se naplnilo přísloví o utrženém uchu džbánů. Nejednomu pisateli se vymstilo, že některou písemnost adresoval kolegovi z práce či někomu z místa bydliště a použil přitom formulaci nebo informace, které u adresáta vzbudily podezření. Objevily se však i případy, kdy dotyčný psal nápisy či anonymy a navíc takřkajíc nadával na poměry a někdo jej udal. Během následného vyšetřování tzv. verbálního deliktu byla nařízena domovní prohlídka, při které se kupříkladu našel psací stroj nebo přímo „protizákonná písemnost“.

53 ABS, f. OV-V, vyšetřovací spis a. č. V-7900 Ostrava, Rozsudek jménem republiky, Olomouc 11. ledna 1972, s. 2.

To kookáte, bolševici, kdo vám šlape po Měsíci!

najevo své rozhořčení, vztek a prohlubující se frustraci z celospolečenského vývoje. Zejména pisatelé anonymů si přitom nebrali servítky. *Zrádce!*, oslovil neznámý pisatel v červnu 1969 čtyřiapadesátiletého funkcionáře z Tachovska, *ani vila u Vimperku, které Ty říkáš chata, Tě neuchrání odplaty za kolaborantství...* Adresát zastával v druhé polovině padesátých let funkci vedoucího tajemníka okresního výboru KSČ a aktivně podporoval konsolidační kurz KSČ, za což byl v květnu 1969 na pracovišti „odměněn“ nápisem: *Kolaborant!*⁵⁴

Bezpečnost, prokuratura i soudci byli mimořádně citliví zejména na tzv. výhrůžné anonymy, jak dokládá případ dvaadvaceti letého svářeče národního podniku Igla České Budějovice, který v září 1969 a únoru 1970 poslal podobné anonymy manželce předsedy základní organizace KSČ v podniku, v nichž jejího muže označil za *zrádce vesnice a prospěcháře*, který ještě v srpnu 1968 nadával na sovětské vojáky a nyní otevřeně hájí stanoviska nového stranického vedení. V dubnu 1970 byl obviněn z trestného činu teroru (§ 94 trestního zákona), neboť prý vyhrožoval rodině adresáta a navíc jej odrazoval od snahy aktivně plnit úkoly socialistické společnosti, když jej nabádal k tomu, aby rezignoval na funkci předsedy. Při domovní prohlídce se u něho navíc našly letáky z doby po srpnu 1968 zesměšňující Leonida Brežněva a vyšetřovanému značně přitížil i podnikový ředitel, který neopomenul zdůraznit prošetřování pracovní kázně dotyčného zaměstnance, k němuž došlo poté, co vedení podniku obdrželo děkovný telegram od amerického velvyslanectví v Praze. Zjistilo se totiž, že obviněný bez vědomí nadřízených získal po úspěšném přistání Američanů na Měsíci podpisy bezmála třiceti spolupracovníků pod blahopřejný telegram zastupitelskému úřadu Spojených států a odeslal jej na hlavičkovém papíru Igly.⁵⁵ Počátkem září 1970 jej okresní soud v Českých Budějovicích poslal na dva roky do vězení, protože *mařil konsolidační opatření*. Soudce se přiklonil k názoru prokuratury, která navrhovala obžalovat jej z trestného činu násilí proti skupině obyvatel a proti jednotlivci (§ 197 trestního zákona), neboť svým jednáním *napomáhal cílům nepřátel socialismu a shodně s instrukcemi nepřátelské propagandy* se anonymními dopisy snažil dosáhnout odvolání poctivých pracovníků z funkcí.⁵⁶ Dlouholetý bezpartijní pracovník Igly byl tak sice nakonec odsouzen za čin s podstatně nižší trestní sazbou (šest měsíců až tři roky), ale pro „vysokou společenskou nebezpečnost“ jeho jednání, směřujícího podle předsedajícího soudce Bohumíra Hanuše proti základním zájmům socialistické společnosti, mu byl uložen trest v horní hranici sazby.⁵⁷

V srpnu 1969 kulminoval výskyt všech protirežimních písemností, poté došlo především u letáků a nápisů k markantnímu poklesu. Svou roli zde bezesporu sehrál brutální zákrok bezpečnostních složek během prvního výročí okupace, který se tentokrát odehrál v národní režii. Již to nebyli okupační vojáci, ale vojáci vlastní

54 ABS, f. Okresní správa SNB – oddělení StB Tachov (B 3_10/II), inv. j. 15, Denní svodka – předložení, Tachov, 1. července 1969, s. 1.

55 ABS, f. Vyšetřovací spisy – České Budějovice (dále jen CB-V), vyšetřovací spis a. č. V-2145 České Budějovice, Protokol o výslechu svědka, České Budějovice, 8. dubna 1970.

56 Tamtéž, Obžaloba, České Budějovice, 14. července 1970, s. 7.

57 Tamtéž, Rozsudek jménem republiky, České Budějovice, 9. září 1970, s. 1–2.

Tomáš Vilímek

a zejména pak nedostatečně vycvičení, o to však sveřepější milicionáři, kteří prošli československou krev. Mimořádně významnou roli navíc sehrálo smutně proslulé *Zákonné opatření předsednictva Federálního shromáždění o některých přechodných opatřeních nutných k upevnění a ochraně veřejného pořádku* ze srpna 1969, pod kterým bylo možno spatřit i podpis Alexandra Dubčeka. U vybraných trestných činů byla zvýšena trestní sazba o polovinu (§ 2), což mělo negativní dopad i na rozšiřovatele protirežimních písemností.⁵⁸ V tomto ohledu lze plně souhlasit s historikem Oldřichem Tůmou, podle něhož došlo právě v důsledku potlačení demonstrací a následného zintenzivnění represe k zásadnímu psychologickému zlomu v chování a postojích veřejnosti.⁵⁹

Mnozí dospěli k závěru, že protirežimní aktivity nemají cenu, uvědomili si zvyšující se míru rizika postihu a přeorientovali se na všeobecně rozšířené „nadávání na poměry“, ke kterému však docházelo pouze v úzkém rodinném kruhu či mezi přáteli. Režim dokázal rovněž využít sérii populistických sociálně-politických opatření, která podle historičky Lenky Kalinové plnila funkci účinné „sociální kompenzace“ za ztrátu svobody, a již v létě 1969 realizoval takzvaná stabilizační opatření umožňující centrálně regulovat vývoj cen a mezd. Zahájena byla pronatalitní politika a další kroky byly zaměřeny na zlepšení situace žen, mladých rodin i lidí v důchodovém věku. V médiích bylo opakovaně zdůrazňováno, jaké obrovské úsilí je vynakládáno na zachování a posílení sociálních jistot a stability národního hospodářství i na zahánění „inflačního strašáka“. Normalizačnímu stranickému vedení se podařilo vytěžit maximum z pozitivního účinku ekonomických reforem druhé poloviny šedesátých let a ve svůj politický profit přeměnilo i ohlašující se sociální a hospodářské problémy na Západě.

Rok 1970 – situace se uklidňuje, ale normalizovaná rozhodně není

Obsahově se protirežimní písemnosti v roce 1970 příliš nelišily od těch z předchozího roku. Podle přehledové zprávy o „ilegálních tiskovinách“ za rok 1970 jich polovina napadala KSČ, stranické a vládní činitele, necelá třetina útočila na spojenectví se Sovětským svazem a ostatními zeměmi socialistického tábora a v sedmnácti procentech evidovaných písemností bylo adresátům vyhrožováno fyzickým násilím. Přestože jejich výskyt znatelně poklesl, k čemuž bezesporu přispělo i rozhodnutí ústředního výboru KSČ zintenzivnit kontrolu rozmnožovací techniky v jednotlivých národních podnikách a organizacích, jednalo se stále o poměrně široký společenský fenomén. Dne 22. dubna 1970 musely například bezpečnostní orgány v Brně zasahovat proti srocení dvou až tří set mladých lidí, kteří na různých místech vylepovali letáčky znevažující V. I. Lenina, SSSR a komunismus jako takový. „Klid a pořádek“ byl obnoven zhruba po půl hodině, předvedeno bylo 24 osob – čtyři dělníci, pět učňů a zbytek studenti středních a vysokých škol.⁶⁰

58 Zákonné opatření předsednictva Federálního shromáždění o některých přechodných opatřeních nutných k upevnění a ochraně veřejného pořádku č. 99/69 Sbírky z 22. srpna 1969 – viz <https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=99 & r=1969> (citováno k 27. 9. 2016).

59 TŮMA, Oldřich: *Srpen '69*, s. 20.

60 ABS, f. Zpravodajské informace 1969–1983, informace č. 28 z 22. dubna 1970, s. 2.

To koukáte, bolševici, kdo vám šlape po Měsíci!

Autoři letáků a nápisů připomněli nejen oběť Jana Palacha a srpnovou okupaci, ale využili i klíčová výročí tohoto roku – oslavy stých narozenin V. I. Lenina a 25. výročí osvobození Československa Rudou armádou. V této souvislosti se například objevil leták *Všem spoluobčanům k 25. výročí ztročení komunismem, bolševismem a rudou mocí okupantů*, označující Sovětský svaz za *největší imperiální velmoc* a KSČ za *zločineckou organizaci*, kterou je třeba vymýtit. Státní bezpečnost evidovala na pět set obálek s jedním až třemi letáky tohoto znění, jež byly do různých okresů ČSSR rozeslány z Prahy a Blanska.⁶¹

Opět se objevily písemnosti, jejichž pisatelé se vydávali za představitele odbojových organizací – Svobodné Československo, Masarykovu ligu, Neznámého vojáka míru, Hromobije či Partyzánský štáb –, které ztrestají zrádce a kolaboranty. Počátkem února 1970 obdrželo vícero základních organizací KSČ kolínského okresu poštou leták, k němuž se hlásila údajná ilegální skupina Bílý lev a který končil lakonickým sdělením: *Spolupráce s nepřitelem se trestá smrtí.*⁶² V září 1970 se v Prešově objevilo na 150 kusů letáku, který byl u příležitosti Dne tisku, rozhlasu a televize⁶³ poslán na různé adresy v SSR. Pod letákem, jenž napadal komunistický tisk, Sovětský svaz a KSČ, byla podepsána Slovenská organizace tajné armády – SOTA. Ve skutečnosti byl však jeho autorem dělník z Prešova, který byl za podobnou činnost odsouzen již na konci padesátých let.⁶⁴

Vyšetřující orgány si přitom pochvalovaly, že oproti předchozímu roku se vztah občanů k bezpečnosti podstatně zlepšil, neboť řada lidí „protistátní písemnosti“ sama odevzdávala a byla pryč i nápomocna při odhalování jejich původců.⁶⁵ Svou roli zde bezesporu sehrál strach, umocněný zprávami o postizích těch, kteří podobné tiskoviny neodevzdali a přinesli je ukázat kolegům v práci. Letáky se navíc často objevily v určité lokalitě, kterou následně obcházeli příslušníci Veřejné bezpečnosti a dotazovali se obyvatel, zda nějaký neobjevili kupříkladu v poštovní schránce. Za těchto okolností lidé nejen případný leták většinou odevzdali, pakliže jej tedy předtím nestačili zničit, ale dávali přirozeně najevo i ochotu pomoci při zjištění skutečného rozšiřovatele letáku a původce jejich obtíží. Ani masmédia očividně nezhálela, a na stránkách *Rudého práva* se tak objevovaly články upozorňující jak na vysoký stupeň společenské nebezpečnosti těchto písemností, tak na nekompromisní postup vyšetřovacích orgánů proti jejich pisatelům a rozšiřovatelům.⁶⁶ Podle bezpečnosti rovněž ubylo výzev

61 ABS, f. A 34, inv. j. 3189, Zpráva o situaci na úseku pátrání po pisatelích a rozšiřovatelích protizákonných písemností a tiskovin, výhrůžných dopisů a nápisů za prvé pololetí roku 1970, Praha, 17. července 1970, s. 4–5.

62 ABS, f. Zpravodajské informace 1969–1983, informace č. 18 z 11. února 1970, s. 3.

63 Jednalo se o svátek, který se jako připomínka prvního vydání *Rudého práva* 21. září 1920 slavil právě v tento zářijový den.

64 ABS, f. Zpravodajské informace 1969–1983, informace č. 49 z 30. září 1970, s. 4.

65 ABS, f. A 34, inv. j. 3189, Zpráva o situaci na úseku pátrání po pisatelích a rozšiřovatelích protizákonných písemností a tiskovin, výhrůžných dopisů a nápisů za prvé pololetí roku 1970, Praha, 17. července 1970, s. 2.

66 Zejména před výročí srpnových událostí v letech 1969 a 1970 se ve stranickém tisku objevilo hned několik textů tohoto typu. Srov. Pozor na ilegální letáky. *Rudé právo*, 13. srpna 1969, s. 2; Naivnost a recese nejsou omluvou! Tamtéž, s. 2; Bezpečnost nepřipustí rejdy nepřátel! *Rudé právo*, 15. srpna 1969, s. 2; ZDOBINA, F.: Letáky z pražského podsvětí. *Rudé právo*, 15. 8. 1970, s. 2.

Tomáš Vilímek

k otevřenému vystoupení proti vedení státu a v některých písemnostech byli lidé dokonce nabádáni, aby nezavdávali podnět k zásahu ozbrojených složek. Bedlivé sledování rozmnožovací techniky vedlo k nárůstu ručně psaných písemností a ve zvýšené míře se objevily i tiskoviny vytvořené za pomoci dětských tiskárniček.⁶⁷ Pisatelé si evidentně byli vědomi zvýšeného rizika odhalení, a volili proto při kolportování letáků a anonymů konspirativnější metody. Texty tak byly posílány nejčastěji poštou, popřípadě je rozšiřovatelé vhadzovali přímo do náhodně vybraných poštovních schránek. V materiálech bezpečnosti přitom najdeme řadu případů, kdy pisatelé vyvíjeli „protistátní činnost“ řadu let a své výhrůžky, apely či komentáře posílali z různých míst ČSSR, k čemuž využívali služební cesty či rekreační pobyty. Nutno dodat, že tento trend pokračoval i v následujících letech.

Oproti roku 1969 evidovala bezpečnost v roce 1970 u všech kategorií protirežimních písemností citelný pokles. Zatímco výskyt letáků se snížil bezmála o sedmdesát procent, počet nápisů a anonymů klesl zhruba o šestnáct procentních bodů. Srovnáme-li však údaje za první pololetí v ČSR, zjistíme, že anonymní dopisy zaznamenaly naopak nepřehlédnutelný nárůst.

Tabulka č. 3 – Počet protirežimních písemností v ČSR za první pololetí 1969 a 1970⁶⁸

	Letáky	Nápisy	Anonymní dopisy
1969 leden – červen	2938	426	346
1970 leden – červen	1743	167	1061

Teprve letáky k 21. srpnu 1970, které se ve zvýšené míře začaly objevovat na přelomu června a července, nakonec způsobily, že se poměr mezi letáky a anonymy na konci roku přehoupvl v prospěch těch prvních, a činil tak 4097:1911. Rozdíl však nebyl zdaleka tak výrazný jako v předchozím roce, kdy bylo letáků 3,2krát více než anonymů. Od dubna do června 1970 zaznamenala StB na území ČSR devět druhů letáků k výročí srpna v počtu 110 kusů. Jednalo se o rozmanité variace na leták *Drazí spoluobčané z předchozího roku, nesoucí názvy Vlastenci, Občané Československa, Přátelé či Všem rozumným a vzdělaným občanům*.⁶⁹ Jen během prvních deseti srpnových dnů roku 1970 se k rukám bezpečnosti dostalo bezmála dvě stě letáků k 21. srpnu a jejich počet dále narůstal. Leták *Vlastenci* patřil k těm geograficky nejrozšířenějším a jeho výskyt byl hlášen z Prahy, Středočeského, Severomoravského, Jihomoravského, Středoslovenského a Východoslovenského kraje.⁷⁰ Letáky obsahovaly výzvu k pasivní rezistenci a opět doporučovaly body, kterými by se měl jedinec u příležitosti druhého výročí okupace řídit. Jejich počet se lišil, většina z nich však již neobsahovala výzvu ke krátkodobému přerušení práce. Letáky byly převážně posílány poštou a k polovině srpna 1970

67 ABS, f. Zpravodajské informace 1969–1983, Mimořádná informace č. 1 ze 17. srpna 1970, s. 2.

68 Tamtéž, Příloha informace č. 40 z 30. července 1970, s. 1–3.

69 Tamtéž, s. 4.

70 ABS, f. Zpravodajské informace 1969–1983, informace č. 38 z 15. července 1970, s. 1.

To koukáte, bolševici, kdo vám šlape po Měsíci!

registrovala StB pouze jeden případ, při kterém je někdo lidem osobně rozdával. Na přelomu července a srpna k tomu však došlo přímo v centru metropole.

Politická policie tomuto případu věnovala značnou pozornost a rozhodla se jej také patričně mediálně využít. Po vzájemné dohodě pražského odboru vyšetřování StB a krajského prokurátora byl 11. srpna 1970 vypracován návrh na uveřejnění článku, který by s tímto případem seznámil veřejnost. Redaktorovi – nejlépe *Rudého práva* – měl být dán k nahlédnutí vyšetřovací materiál, ze kterého by dotyčný následně vypracoval širší komentář. Článek měl přitom ukázat, jak se bezpečnostním složkám podařilo odhalit skupinu mladých lidí *štitících se práce*, kteří v Praze rozdávali náhodným občanům letáky k 21. srpnu obsahující následující poselství: *Občane, nepracuj, nenavštěvuj kina a noční podniky, nenakupuj v obchodě nic, kromě svíčky, kterou zapal na důkaz odporu*. Novináři bylo dále doporučeno, aby vyzdvihl údajnou vazbu těchto lidí na pražské kriminální živly, a opomenout neměl ani možný vliv *idolů roku 1968*, které se *postupně propadly na politickém smetišti nebo se daly do služeb západních rozvědných nebo jiných center*. Tak máme před sebou odpad politický i morální, rozepsal se autor návrhu o odhalených pachatelích, který, jak se zdá, byl také oporou obrodného procesu. *Díváme se na vyšetřované osoby, nepřilíš staré, které zejména v morální oblasti stačily klesnout téměř až do bahna podsvětí a stát se vředem na lidské společnosti. Špatně kalkulují protisocialistické síly, když počítají s těmito vojáky.*⁷¹

Navržený titulek *Podsvětí a kriminální živly* se nakonec příliš nelišil od toho, který byl v *Rudém právu* skutečně o čtyři dny později otištěn, zmíněné formulace se však zdály asi i redaktorovi tiskového orgánu KSČ příliš úderné. I jeho prezentace případu, ve kterém neopomněl zmínit přezdívku údajně vůdčí osoby celé skupiny „Hraběnka“, však měla se skutečným průběhem jen velmi málo společného. V článku *Letáky z pražského podsvětí* autor cíleně dehonestoval obviněné, kteří prý letáky rozmnožovali v kotelně jedné z pražských kaváren, sloužící *kriminálním a jiným pochybným živlům a morálně narušeným jednotlivcům jako útulek a místo „her“*. Otřel se i o nezletilou „pachatelku“, která prý stačila vystřídat několik zaměstnání a ani neví, kde bydlí její otec. Čtenářům již zůstalo utajeno, že rodiče této dívky se za velmi dramatických okolností rozvedli, což mimořádně zkomplikovalo její již tak napjatý vztah s otcem, jenž byl ve spise označen za *roztržitého profesora*. Leták neměl podle redaktora Zdobiny sice žádný efekt, neboť jej sami občané většinou odevzdali bezpečnostním orgánům, skrýval však v sobě značné nebezpečí: *Najde-li takový leták důvěřivého člověka, ten si může za ním představovat kdovíjak silnou organizaci, urážky a fráze omylem pokládat za myšlenky a nebezpečné výzvy k činům proti státnímu zřízení a našim spojeneckým svazkům za projev odporu někoho, komu kdosi možná ublížil. Po zákroku Bezpečnosti se však ukáže skutečnost ve své nevábné nahotě.*⁷²

Skupinu pachatelů, o jejímž odhalení informovalo *Rudé právo* na první stránce, tvořilo ve skutečnosti šest osob.⁷³ Šlo o pět žen a jednoho muže ve věku od 17 do 24 let.

71 ABS, f. MV-V, vyšetřovací spis a. č. V-10878 MV, Návrh na uveřejnění článku v tisku před 21. srpnem, Praha, 11. srpna 1970.

72 ZDOBINA, F.: *Letáky z pražského podsvětí*, s. 2.

73 ČTK: Rozšiřovatelé letáků odhaleni. *Rudé právo*, 15. 8. 1970, s. 1.

Tomáš Vilímek

Až na jeden případ měli všichni dělnický původ. Hned tři však pocházeli z neúplných nebo sociálně slabších rodin. Navzájem se poznali v kotelně pražské kavárny Luxor, kde jako topič pracoval bývalý manžel údajné organizátorky celé akce, vyučené švadleny. V různých intervalech se zde scházeli, popíjeli, poslouchali hudbu a o politiku se nezajímali. Občas posedávali i přímo v kavárně. Když se zde počátkem srpna objevili příslušníci Veřejné bezpečnosti, aby provedli namátkovou kontrolu, nikdo z přítomných netušil, co bude následovat. Jedna z dívek neměla v občanském průkazu záznam o místě zaměstnání a strážci „socialistické zákonnosti“ ji zadrželi pro podezření z trestného činu příživnictví (§ 203 trestního zákona). Záhy vyšlo najevo, že dotyčná má u sebe několik letáků *Přátelé*, obsahujících čtyři body – jít do práce pěšky, nenakupovat v obchodech, bojkotovat denní tisk a nechodit do kina a divadel –, kterými se měli občané řídit 21. srpna 1970. Chtěl-li se příjemce zapojit mezi *dubčekovce*, měl leták vyzdvihující mimo jiné demokratický socialismus alespoň pětkrát opsat a zaslat svým známým.⁷⁴ Po celý srpen a září probíhaly výslechy obviněných, kteří až na jedenadvacetiletou pracovníci ZPA Košíře svého jednání litovali a tvrdili, že si neuvědomili jeho společenskou nebezpečnost a dosah. *Nesouhlasím s tímto režimem, který je v současné době v ČSSR*, zahájila dívka svou odpověď na otázku vyšetřovatele, proč rozšiřovala inkriminované letáky, *a to z toho důvodu, že vím z doslechu, jak zacházejí příslušníci SNB s lidmi, se vstupem vojsk rovněž nesouhlasím a tvrdím, že to byla okupace ČSSR a že stříleli do lidí.*⁷⁵

Z vyšetřovacího spisu přítom vyplývá, že leták našla jedna z dívek počátkem července 1970 v práci, opsala jej a dala své známé. Ta jej rovněž opsala a se svou kamarádkou rozhodly několik kusů v Praze-Jinonicích. Poslední výtisk zanesly jiné kamarádce, oně nezletilé dívky, u které zrovna přespávala údajná strůjkyně celé akce. Společně pak leták opsaly na stroji a 22. července jich v centru Prahy několik desítek rozdaly náhodným kolemjdoucím. Zbytek letáků „Hraběnka“ a její společník zanechali o několik dní později v obchodních domech Bílá labuť, Dětský dům a Perla. Okresní soud pro Prahu 5 za předsednictví Antonína Kazimoura uznal koncem listopadu 1970 všech šest obžalovaných vinnými z trestného činu pobuřování (§ 100 trestního zákona) a čtyři z nich poslal do vězení na čtyři až deset měsíců, dva odsoudil k půlročním podmíněným trestům. Tvrzení obžalovaných, že si neuvědomovali nebezpečnost svého jednání je nevěrohodné, označil za nevěrohodné, neboť od roku 1969 představitelé státu, tisk i masmédiá opakovaně nabádali ke klidu a k veřejnému pořádku. *Nebezpečnost trestního jednání je zvyšována tím, že se ho dopustili před srpnovými dny a měli za cíl přivodit obdobnou situaci, jaká byla v srpnu 1969,*⁷⁶ zdůvodnil rozsudek soudce. Smutné na celém případě je i to, že namísto odborné pomoci sociálních pracovníků a lékařů, kterou zejména dvě obžalované zasluhovaly, tím spíše, že nezletilá dívka se již jednou pokusila o sebevraždu, zakusily život v československé věznici.

74 ABS, f. MV-V, vyšetřovací spis a. č. V-10878 MV, Leták *Přátelé*, s. 1.

75 Tamtéž, Protokol o výslechu obviněné, Praha, 10. srpna 1970, s. 4.

76 Tamtéž, Rozsudek jménem republiky, Praha, 26. listopadu 1970, s. 4.

To kookáte, bolševici, kdo vám šlape po Měsíci!

Rok 1971 – vcelku klid, až na ty volby

Ve srovnání s předchozím obdobím vykazuje rok 1971 odlišnost především v tom, že srpnové výročí uvolnilo pomyslné první místo ve výskytu protirežimních písemností jiné události, kterou byly první normalizační volby 26. a 27. listopadu 1971.

Tabulka č. 4 – Letáky, nápisy a anonymy v Československu v roce 1971⁷⁷

	Letáky	Anonymy	Nápisy
leden	110	87	13
únor	51	141	54
březen	111	406	62
duben	106	176	33
květen	282	162	53
červen	428	324	36
červenec	218	234	11
srpen	166	121	78
září	106	172	32
říjen	143	175	49
listopad	7370	305	128
prosinec	415	307	25
Celkem	9506	2610	574

Až do konce října evidovala bezpečnost v Československu vyšší počet anonymů než letáků. Jejich pisatelé v nich tradičně útočili na KSČ, napadali Sovětský svaz, ve zvýšené míře však reagovali i na praktické důsledky stranických prověrek a probíhajících politické procesy. Vedoucí straničtí a státní představitelé v nich byli konfrontováni se svým slibem, že v Československu bude dodržena zákonnost a nevrátí se bezpráví padesátých let. Víceero anonymů reagovalo na proces s Hnutím revoluční mládeže (HRM). *Vyhodnocením obsahů je zřejmé, konstatoval autor zprávy o situaci protizákonných písemností za měsíc duben 1971, že pisatelé nepochopili nebo nechťejí pochopit závažnost trestné činnosti, které se odsouzené osoby dopustily. Provinění studentů zdůvodňují tím, že se nedopustili ničeho jiného, než že říkali a psali, co si mysleli.*⁷⁸ Přisedící soudu s HRM

77 K vypracování byly použity tyto zdroje: NA, f. KSČ-ÚV, 02/1 – předsednictvo, 1971–1976, sv. 32, a. j. 32, k informaci I, Zpráva o situaci na úseku pátrání po pachatelích a rozšiřovateli protizákonných písemností a tiskovin, výhrůžných anonymních dopisů a nápisů za období roku 1971, 11. února 1972, s. 2–3 a ABS, f. A 34, inv. j. 3192, Operativní situace v problematice protizákonných tiskovin za měsíce březen až listopad 1971.

78 ABS, f. A 34, inv. j. 3192, Operativní situace v problematice protizákonných tiskovin za měsíc duben 1971, Praha, 14. května 1971, s. 3.

Tomáš Vilímek

dostala několik anonymů, ve kterých jí bylo vyhrožováno smrtí, a na dveře bytu jí kdosi namaloval hákový kříž a šibenici.⁷⁹

Letáky se v zásadě příliš nelišily od předchozího období a mnohé z nich se vyskytly již v roce 1970. Na Slovensku se například objevil leták s básní Vojtecha Mihálika ze září 1968 na jedné straně a peticí pou hvězdou s hákovým křížem a nadpisem *Smrt KSČ* na straně druhé. Jednalo se přitom o leták, který byl z Bratislavy odeslán na různá místa v Československu. Do června 1971 se k rukám bezpečnosti dostaly více než čtyři desítky kusů.⁸⁰ Proti předchozímu období se zvýšil počet letáků *propagujících buržoazní ideologii zejména vychvalováním politiky T. G. Masaryka, Beneše a kapitalistických států vůbec, kterou pisatelé nadřazují nad socialistickou*, a stranické vedení bylo navíc informováno, že vzrostl počet mnohostránkových textů, rozšiřovaných konspirativním způsobem *spolehlivým osobám*. Odpovědné orgány rovněž registrovaly obsahovou shodu některých písemností s texty, které vyšly v exilových časopisech *Listy* a *Svědectví* poté, co se nejprve objevily v Československu.⁸¹

Do statistik protirežimních písemností se v roce 1971 více promítly samizdatové počiny, z nichž v souvislosti s letáky sehrál mimořádnou roli časopis *Fakta – připomínky – události*.⁸² Právě v něm byly totiž v polovině září publikovány dva texty, které se staly předlohou pro jeden z nejrozsáhlejších letáků roku 1971, nesoucí název *Občané*.⁸³ Signovalo jej několik seskupení – Československé hnutí za demokratický socialismus (Milan Šilhan), Hnutí občanského odporu (Jiří Müller), Komunisté v opozici (Jaroslav Šabata), Revoluční hnutí „Jan Palach“ (Jan Tesař) a Socialistické hnutí československých občanů (Milan Hübl) –, což mělo vyvolat zdání existence širší opoziční základny proti normalizačnímu režimu.⁸⁴ Celou akci organizovalo několik mimořádně aktivních představitelů pražské a brněnské opoziční scény – Rudolf Battěk, Jan Tesař, Jiří Müller a Jaroslav Šabata –, kteří disponovali různě širokým okruhem lidí ochotných letáky vytisknout a v noci z 8. na 9. listopadu 1971 rozšířit.⁸⁵

Zdá se, že její organizátoři si sami uvědomovali, jak výrazně se proměnila společenská atmosféra, první normalizační volby však přesto pokládali za natolik význam-

79 ABS, f. Zpravodajské informace 1969–1983, informace č. 38 z 28. října 1971, s. 3.

80 ABS, f. A 34, inv. j. 3192, Operativní situace v problematice protizákonných tiskovin za měsíc červen 1971, Praha, 13. července 1971, s. 4.

81 NA, f. KSČ-ÚV, 02/1 – předsednictvo, 1971–1976, sv. 32, a. j. 32, k informaci 1, Zpráva o situaci na úseku pátrání po pachatelích a rozšiřovateli protizákonných písemností a tiskovin, výhrůžných anonymních dopisů a napsí za období roku 1971, 11. února 1972, s. 2–4.

82 Hlavním redaktorem byl dřívější šéfredaktor časopisu *Politika* Alois Svoboda a za jeho *spiritus agens* lze označit Milana Hübla, který dovedně využíval svých kontaktů do zahraničí (na Jiřího Pelikána) i do rozmanitých pater stranického aparátu. Na vydávání časopisu se podílela řada dalších osob – Jiří Dienstbier, František Šamalík, Karel Bartošek, Rudolf Slánský ml. aj. Srov. CUHRA, Jaroslav (ed.): *Fakta, připomínky, události. Samizdatový časopis 1971–1972*. ÚSD AV ČR, Praha 1997, s. IV–V.

83 Jednalo se o text *O volbách a volebních zákonech* a leták *Českoslovenští občané* otištěné 16. září 1971. Srov. Tamtéž, s. 126–127 a 134–135.

84 ABS, f. Vyšetřovací spisy – Brno (dále jen BN-V), vyšetřovací spis a. č. V-11653 Brno, Zpráva o výsledku vyšetřování, Brno, 10. července 1972, s. 22. Historik Milan Otáhal v této souvislosti hovoří o existenci skupiny Milana Hübla, Jana Tesaře a Jaroslava Šabaty. Srov. OTÁHAL, Milan: *Opoziční proudy v české společnosti 1969–1989*, s. 55.

85 Podrobněji ke vzniku letáku a jeho rozšíření srov. VILÍMEK, Tomáš: *Všichni komunisté do ureni!*, s. 274–282.

To koukáte, bolševici, kdo vám šlape po Měsíci!

ný předěl, že se pokusili do jisté míry o nemožné. Každý z nás musí sám zvážít, dočteme se v letáku *Občané, jaký postup zvolí – podle rodinných a osobních poměrů. Chce-li vyjádřit odpor a kritiku současným poměrům, má na výběr: volby bojkotovat nebo škırtat*.⁸⁶ Přestože se aktéři letákové akce snažili o maximální konspiraci, byla již ve večerních hodinách 8. listopadu 1971 řada z nich zadržena v rámci bezpečnostní akce „Opozice“, která se soustředila na Prahu a Brno. Vlna zatýkání kulminovala 31. ledna 1972 – v takzvané černé pondělí –, kdy skončilo v policejních celách na 140 osob.⁸⁷ Proti rozšiřovatelům letáků *Občané* podnikla Státní bezpečnost rovněž akci „Ideolog“, v jejímž průběhu bylo „realizováno“ 31 osob, z toho 21 v Brně. Přímo u zadržovaných bylo nalezeno více než 1200 těchto letáků.⁸⁸

Vyšetřování pokračovalo celé jaro 1972 a záhy bylo patrné, že se StB pokusí celou záležitost využít k masivnímu zákroku proti aktivním představitelům československé opozice, kteří se nesmířili se sovětskou okupací a s vývojem po Husákově nástupu k moci v dubnu 1969. Část obviněných byla stíhána na svobodě, část byla propuštěna, zbylí patřili k bezmála padesátce obětí takzvaných letních procesů roku 1972 (17. července – 10. srpna 1972), v nichž padly tresty odnětí svobody v celkové délce 126 let.⁸⁹ Smyslem procesů bylo jednak zabránit aktivním představitelům opozice v další činnosti, jednak zastrašit ty, kteří sice nesouhlasili s „konsolidačním procesem“ a spolu se svými rodinami se v důsledku vlny čistek ocitli ve specifickém pytlí *reálně socialistického apartheidu*,⁹⁰ doufali však stále v možnost dialogu a zlepšení své situace. Bezesporu šlo i o mimořádně účinné poselství celé společnosti, které umně využívalo oživeného strachu z opakování politických procesů padesátých let, jejichž rozsah a brutalita byly jen několik let předtím tematizovány na stránkách již opět zakázaných novin a časopisů.

Letáky *Občané* se podílely z více než 92 procent na celkovém množství zachycených letáků v listopadu a bezmála ze 72 procent na všech letáčích zajištěných za celý rok 1971.⁹¹ Tento leták přitom nebyl zdaleka prvním ani jediným letákem namířeným proti volbám, který se v roce 1971 objevil. Patřil však bezesporu k nejpočetnějším a nejvýznamnějším. Na rozdíl od *většinou laicky vyhotovených* letáků⁹² byl vytištěn na cyklostylu. Ostatní letáky proti volbám byly psány buď ručně – často tiskace –, nebo vytvořeny za pomoci vystřížených písmen z novin či s využitím dětských tiskárniček. Lidem v nich bylo doporučováno, aby využili svého práva nejít volit, popřípadě jim

86 ABS, f. MV-V, vyšetřovací spis a. č. V-11260 MV, sv. 8, sken 13, leták „Občané“.

87 CUHRA, Jaroslav: *Trestní represe odpůrců režimu v letech 1969–1972*. ÚSD AV ČR, Praha 1997, s. 59.

88 ABS, f. A 34, inv. j. 3192, Operativní situace v problematice protizákonných tiskovin za měsíc listopad 1971, Praha, 15. prosince 1971, s. 7.

89 Jaroslav Šabata byl odsouzen na šest a půl roku, Jan Tesař na šest let, Jiří Müller na pět a půl roku a Rudolf Battěk na tři a půl roku vězení. CUHRA, Jaroslav: *Trestní represe odpůrců režimu v letech 1969–1972*, s. 66; OTÁHAL, Milan: *Opoziční proudy v české společnosti 1969–1989*, s. 67. Srov. ABS, f. BN-V, vyšetřovací spis a. č. V-11653 Brno, Rozsudek jménem republiky, Praha, 3. listopadu 1972.

90 HÁJEK, Jiří: *Paměti*. Ústav mezinárodních vztahů, Praha 1997, s. 308.

91 ABS, f. A 34, inv. j. 3192, Operativní situace v problematice protizákonných tiskovin za měsíc listopad 1971, Praha, 15. prosince 1971, s. 2.

92 ABS, f. Zpravodajské informace 1969–1983, informace č. 35 ze 7. října 1971, s. 1.

Tomáš Vilímek

autoři radili, jak hlasovat proti navrženému kandidátovi nebo jak přetrhout a složit hlasovací lístek tak, aby při vhažování do urny nebylo poškození patrné. Na leták *Salátové volby*, v němž se tyto rady objevily, bylo přitom možné narazit v různých vlnách po celém Československu.⁹³

U příležitosti již třetího výročí srpnové okupace sice bezpečnostní orgány zaregistrovaly letáky s deseti a méně body, kterými se měl jedinec řídit, jejich počet byl však podstatně nižší než v předchozích letech. Snad jen v Praze a Brně evidoval bezpečnostní aparát větší počet letáků k srpnu, z nichž jeden byl variací na leták *Vlastenci* z předchozího roku.⁹⁴ Ojediněle se ke slovu opět přihlásily „ilegální organizace“ jako Prokop, Převratový výbor ÚDER, Národní štafeta svobody, Fronta národního osvobození Československa, Hlavní partyzánský štáb pro Čechy a Moravu, přičemž se StB podařilo vypátrat důchodce a bývalého pracovníka MNV v Jaroměři, vydávajícího se mimo jiné za Československou vědeckou radu. Dotyčný rozeslal od května 1968 do srpna 1971 více než dvě stovky anonymů a v jednom z nich navrhl přijetí zákona o likvidaci komunismu v Československu či zákona o svobodných demokratických volbách v Československu. Již na přelomu let 1963 a 1964 byl přitom rodák z Jilemnice vyšetřován pro pokus o opuštění republiky (§ 109 trestního zákona), trestní stíhání však bylo tehdy ze zdravotních důvodů zastaveno. Podle lékařů se přitom jednalo o člověka s nadprůměrným intelektem, který však trpěl utkvělou představou, že je neustále pronásledován. „Objekt“ akce „Memorandum“ nakonec neskončil před soudem ani v roce 1971, ale v květnu 1972 byl převezen do psychiatrické léčebny.⁹⁵

Na zdech domů, zastávkách městské hromadné dopravy a stranických objektech se v roce 1971 objevily nápisy, jejichž pisatelé napadali Gustáva Husáka, stranické a vládní funkcionáře či Sovětský svaz a jeho představitele, připomínali oběť Jana Palacha, popřípadě přimalovali hákové kříže a další nevybíravé symboly na nepřeberné množství oficiálních letáků k padesátému výročí založení Komunistické strany Československa a na všudypřítomnou předvolební výzdobu. V dubnu 1971 našel například příslušník Veřejné bezpečnosti v mezipatře jednoho domu v pražském Podolí nakreslenou šibenici, na níž visel pták připomínající husu, a vedle byl jednoslovný nápis *Husák*.⁹⁶ Odhalení pachatelé přitom jen stěží mohli v roce 1971 počítat se shovívavostí soudců, a o dopadu často spontánního projevu vzdoru na život tak mohli rozjímat během následujících měsíců ve vězení.

Od „pomýlených“ k „zarytým nepřátelům“. Odhalení pachatelé a proměna trestněprávní perzekuce v letech 1969–1971

Vypovídací hodnota materiálů Státní bezpečnosti o autorech protirežimních tiskovin je sice limitována tím, že se jedná pouze o lidi, které se jí podařilo vypátrat, přesto

93 Tamtéž, informace č. 36 ze 14. října 1971, s. 1.

94 ABS, f. A 34, inv. j. 3192, Operativní situace v problematice protizákonných tiskovin za měsíc srpen 1971, Praha, 13. září 1971, s. 3–4.

95 ABS, f. MV-V, vyšetřovací spis a. č. V-5112 MV a vyšetřovací spis a. č. V-18534 MV.

96 ABS, f. II. správa SNB – jednotný poznatkový fond (nezpracováno), karta 1013.

To koukáte, bolševici, kdo vám šlape po Měsíci!

dávají zajímavý obraz o jejich sociálním a věkovém složení.⁹⁷ Vyplývá z nich, že se převážně jednalo o muže ve věku do třiceti let, přičemž nejpočetnější byli mladí lidé ve věku 19 až 25 let, tvořící například v roce 1969 více než třetinu všech odhalených. Kategorie třicátníků a čtyřicátníků se ve sledovaném období zvýšila o pět procentních bodů a činila tak v roce 1971 36 procent a rovněž podíl „pachatelů“ nad padesát let se v letech 1969 až 1971 zdvojnásobil a dosáhl 11,5 procenta. Ukazuje se přitom, že anonymní dopisy posílali častěji zástupci střední a starší generace, v nejednom případě v blízkosti důchodového věku či důchodci. Klíčovou profesní skupinu tvořili dělníci, následování úředníky a spojenou kategorií studujících, školáků a učňů, která se v roce 1971 dostala na úroveň úředníků. Podíl žen, nejčastěji úřednic, klesl v letech 1969 až 1971 z bezmála 30 na 13,3 procenta.

Nejvíce lidí bylo vypátráno v roce 1969, což přirozeně souviselo s rekordním počtem evidovaných protirežimních písemností. Z necelé tisícovky „pachatelů“ jich bylo nejvíce odhaleno v Praze a Středočeském kraji (240 osob), nejméně naopak v kraji Jihočeském (65 osob). Na Moravu pak připadlo 324 lidí. Za první pololetí roku 1970 zjistila bezpečnost téměř dvě stovky pisatelů „protistátních písemností“, z nichž bylo 70 procent mladších třiceti let. Nejvíce jich bylo odhaleno opět v Praze a Středočeském kraji (62 osob), nejméně v Jihočeském kraji (4 lidé). Od ledna do konce června 1971 ztotožnily jednotlivé správy StB v Československu na 144 pisatelů. Za celý rok 1971 bylo k odpovědnosti pohnáno 331 „pachatelů“, z čehož bezmála čtyři desítky připadly na Slovensko. V následujícím období počet vypátranych pisatelů protirežimních písemností poklesl a v letech 1979 až 1986 se pohyboval v průměru kolem 250 osob.⁹⁸

Z dochovaných materiálů vyplývá, že postih pisatele závisel na mnoha faktorech. Velmi záleželo jak na věku, profesi a třídním původu dotyčného, tak na tom, zda se kromě psaní nápisů, anonymů či letáků zapojil i do dalších protirežimních aktivit, popřípadě zda byl již trestán za nějakou „protistátní činnost“. Hodnocen byl přirozeně i postoj obviněného k vyšetřovacím orgánům, plnění jeho pracovních povinností a v neposlední řadě i míra zapojení se do budování socialistické společnosti, posuzující se jak podle členství v různých společenských organizacích, tak podle postoje k socialistickému soutěžení či aktivitám orgánů Národní fronty. Projevení účinné lítosti a přesvědčení prokurátora a soudce o tom, že obviněný nejednal „z nepřátelství proti socialistickému státnímu zřízení“, zachránily nejednoho pisatele před vězením. Ne-

97 Využity byly následující zdroje: ABS, f. A 34, inv. j. 3188, Zpráva o situaci na úseku pátrání po pachatelích a rozšiřovateli protizákonných písemností a tiskovin, výhrůžných dopisů a nápisů za období roku 1969, Praha, 6. února 1970; tamtéž, inv. j. 3189, Zpráva o situaci na úseku pátrání po pisatelích a rozšiřovateli protizákonných písemností a tiskovin, výhrůžných dopisů a nápisů za prvé pololetí roku 1970, Praha, 17. července 1970; tamtéž, inv. j. 3192 a NA, f. KSČ-ÚV, 02/1 – předsednictvo, 1971–1976, sv. 32, a. j. 32, k informaci 1, Zpráva o situaci na úseku pátrání po pachatelích a rozšiřovateli protizákonných písemností a tiskovin, výhrůžných anonymních dopisů a nápisů za období roku 1971, 11. února 1972, s. 3–4.

98 ABS, f. AIPO FMV, inv. j. 252, Přehled o výskytu protizákonných písemností, odhalených pachatelích a případech teroristického charakteru za období od roku 1979 do roku 1986 – včetně, září 1987 (blíže nedatováno), s. 1.

Tomáš Vilímek

gativní posudek z práce či nepřilíši dobře vyznívající zpráva o pověsti z místa bydliště naopak tvořily někdy ono pomyslné závaží na míse vah „socialistické spravedlnosti“, které rozhodlo o tom, zda jedinec od soudu odejde s podmíněným, nebo naopak nepodmíněným trestem.

Nepřehlédnutelnou roli sehrálo také politicko-ideologické zaujetí vyšetřujících a soudních orgánů, které se v průběhu let 1969 až 1971 podstatně zintenzivnilo. Historik Jaroslav Cuhra v této souvislosti upozornil, že již od srpna 1969 se *zásadně změnil způsob využívání trestního postihu jako politického nástroje. Na rozdíl od dosud více-méně náhodného uplatnění, dočteme se v jeho práci o trestní represi odpůrců režimu na počátku normalizačního období, byl nyní přímo zaměřen proti lidem, kteří neskrývali své opoziční postoje.*⁹⁹ Nutno dodat, že „sankční nálada“ vykazovala po celé normalizační období značné výkyvy. V letech 1971 a 1972 však byla její intenzita mimořádně silná.

Pokud jde o samotný postih odhalených pisatelů ve sledovaném období, neskončili zdaleka všichni před soudem. Zejména ve vypjatém roce 1969 byli mnozí z nich „řešení“ pouze „profylakticky“, tedy formou pohovoru, ve kterém jim pracovník bezpečnosti vysvětlil závažnost jejich počínání a vyslovil varování, že v případě recidivy se již soudnímu projednávání nevyhnou. Zdá se, že k této variantě se přistupovalo zejména v případě mladistvých a takzvaně přestárých osob. Příznačné přitom je, že zatímco v prvním pololetí roku 1970 byla „profylaxe“ uplatněna u více než třetiny vypátráných pachatelů, o rok později bylo ve stejném časovém úseku takto „řešeno“ již jen necelých sedm procent odhalených.¹⁰⁰ Ve druhém pololetí roku 1971 byla „profylaxe“ využita častěji, a tak se nakonec týkala 22 procent všech zjištěných autorů protirežimních písemností tohoto roku.¹⁰¹ Zajímavé přitom je, že z dvaceti odhalených pisatelů v srpnu 1971 nebyla „profylaxe“ využita ani v jednom případě.¹⁰² O sedm let později však byla náležitě „poučena“ více než polovina z 267 vypátráných.¹⁰³

Případ mohl být rovněž předán k řešení přestupkové komisi příslušného orgánu lidosprávy, která provinilci většinou udělila důtku a spíše symbolickou pokutu a navíc jej přiměla uhradit náklady spojené s odstraněním nápisů. V roce 1969 byly takto řešeny činy řady provinilců. Například syn ředitele školy v Českých Velenicích a člen KSČ byl v létě 1969 potrestán přestupkovou komisí místního národního výboru v Ševětíně veřejnou důtkou za to, že v polovině dubna s dvěma kamarády v nočních hodinách napsali v obci několik nápisů, ve kterých jednak vyjádřili podporu Dubčekovi a Smrkovskému, jednak připomněli oběť Jana Palacha. Kromě toho na vrata JZD

99 CUHRA, Jaroslav: *Trestní represe odpůrců režimu v letech 1969–1972*, s. 26.

100 ABS, f. A 34, inv. j. 3189, Zpráva o situaci na úseku pátrání po pisatelích a rozšiřovateli protizákonných písemností a tiskovin, výhrůžných dopisů a nápisů za prvé pololetí roku 1970, Praha, 17. července 1970, s. 10; tamtéž, inv. j. 3192, Operativní situace v problematice protizákonných písemností za I. pololetí roku 1971 – v číslech, Praha 13. července 1971, s. 2.

101 NA, f. KSČ-ÚV, 02/1 – předsednictvo, 1971–1976, sv. 32, a. j. 32, k informaci 1, Zpráva o situaci na úseku pátrání po pachatelích a rozšiřovateli protizákonných písemností a tiskovin, výhrůžných anonymních dopisů a nápisů za období roku 1971, 11. února 1972, s. 15.

102 ABS, f. A 34, inv. j. 3192, Operativní situace v problematice protizákonných tiskovin za měsíc srpen 1971, Praha 13. září 1971, s. 5.

103 ABS, f. Zpravodajské informace 1969–1983, informace č. 4 z 26. ledna 1979, s. 9.

To kookáte, bolševici, kdo vám šlape po Měsíci!

připojili i nápisy: *Pryč s Husákem* či *Nejsme kolonie Sovětského svazu!*¹⁰⁴ Obdobně skončila parta mladíků, kteří počátkem května 1969 napsali na silnici z Dolního Bukovska do Týna nad Vltavou mimo jiné nápis: *At' žije SSSR, ale doma!* Příklad byl předán Okresnímu národnímu výboru v Českých Budějovicích se zdůvodněním, že jedním z provinilců byl syn předsedy MNV v Dolním Bukovsku.¹⁰⁵

Do přijetí zmíněného *Zákonného opatření* v srpnu 1969 některé případy řešily rovněž místní lidové soudy, které mohly projednat i méně závažné trestné činy, pokud jim byly postoupeny prokurátorem nebo příslušným okresním soudem. V letech 1970–1971 však již většinou končily u okresních soudů, jež odhalené pisatele odsuzovaly nejčastěji za tzv. hanobící paragrafy (§ 102–104 a § 198) s maximálně dvouletým trestem odnětí svobody nebo za trestný čin pobuřování (§ 100) se základní trestní sazbou od šesti měsíců do tří let. V ojedinělých případech mohli být odsouzeni i za podvracení republiky (§ 98) se základním výměrem od jednoho roku do pěti let.¹⁰⁶

Zatímco v roce 1969 nebylo podmíněčné odsouzení či uložení nápravného opatření u odsouzených za protirežimní písemnosti ničím neobvyklým, v roce 1970 a zejména v roce následujícím byli jejich pisatelé stále častěji posíláni do vězení. Prokurátoři a soudci přitom argumentovali tím, že dotyční si museli být vědomi závažnosti svého počínání, neboť mluvená i tištěná masmédiá na jeho „protizákonnost“ opakovaně upozorňovala. Ze zdůvodnění rozsudků záhy zmizely formulace jako „napjatá vnitřní situace“, „nedostatečná politická vyspělost“ nebo „pomýlenost“ a namísto nich byli obžalováni označováni za „zaryté odpůrce režimu“, „nepřátele socialistického zřízení“ či za „jedince, kteří bránili konsolidaci a normalizaci poměrů“. Došlo tak přesně k tomu, před čím varovali někteří pisatelé protirežimních písemností, totiž k mimořádně silné politizaci trestního práva. Vyšetřovanému navíc přitížilo, že se u něj při domovní prohlídce neziřídka našly letáky, časopisy a noviny z let 1968 až 1969, které si nechal na památku nebo je prostě jen zapomněl ve sklepe. Vyšetřující i justiční orgány z toho totiž vyvodily, že obviněný, respektive obžalovaný páchal „protistátní činnost“ delší dobu, a soud se proto přiklonil k přísnějšímu a hlavně nepodmíněnému trestu.

Příslušníkovi vojenského útvaru v Hranicích na Moravě například nebylo nic platné, že byl ve služebním hodnocení označen za člověka s vynikající vojenskou způsobilostí, svědomitě plnicího rozkazy, když byl k velkému překvapení všech kolegů odhalen jako pisatel několika anonymů, ve kterých označil jednoho z členů posádkové prověřkové komise, jež jej navíc vyloučila z KSČ, za *Rusofila* a *Rudého fašistu*. Otec tří dětí a držitel medaile Za službu vlasti a Za obranu vlasti byl na konci října 1971 odsouzen k 18 měsícům vězení, neboť podle předsedajícího soudce Stanislava Fišera ve složitém období let 1968–1969 *nepotvrdil oddanost k marxismu-leninismu a proletářskému internacionálistu*. V anonyech napadal lidi, kteří se aktivně podíleli na hospodářské

104 ABS, f. CB-V, vyšetřovací spis a. č. V-1852 České Budějovice, Zápis o výpovědi, České Budějovice, 27. ledna 1970.

105 ABS, f. Krajská správa SNB – správa StB České Budějovice (B 2/II), inv. j. 137, Dálnopis, 3. května 1969, s. 1.

106 Zákon č. 140/1961 Sb. z 8. prosince 1961 – viz www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=140 & r=1961 (citováno k 27. 9. 2016).

Tomáš Vilímek

a politické konsolidaci země, a přestože byl v předchozím období více než čtyřicetkrát kázeňsky odměněn, ukázalo se prý, jak hluboce v něm zakořenily jeho negativní názory. Podle soudce neměl navíc právo nosit vysokou vojenskou hodnost, a byl proto degradován na vojína.¹⁰⁷

I na dalším případě lze demonstrovat proměnu trestněprávní perzekuce v letech 1969 až 1971 a návrat k třídnímu pojetí justice. V lednu 1972 byl odsouzen k šestnácti měsícům vězení osmatřicetiletý výhybkář, který do roku 1970 pracoval jako vedoucí instruktor Krajského osvětového střediska v Plzni. Jeho „zločin“ přitom spočíval v tom, že odeslal blahopřejný dopis Alexandru Dubčekovi k jeho padesátým narozeninám a navíc rozeslal několik anonymních výzev, v nichž adresáty nabádal k podobnému činu. Osudným se mu stalo to, že potenciálním příjemcům výzvy radil, aby ji nedávali k dispozici „konfidentům a zrádcům“, kteří Dubčekovi beztak nenapíší. Plzeňský vyšetřovatel nadstrážmistr František Koranda totiž dospěl k závěru, že by původní obvinění z pobuřování mělo být rozšířeno i o trestný čin hanobení národa, rasy a přesvědčení (§ 198), neboť tímto označením *hrubě hanobí stoupence současného socialistického zřízení*, snažící se přitom napravit následky politiky A. Dubčeka, která *náš stát přivedla do nejuvážnější politické krize, k jaké mohlo vůbec stranické vedení dojít*. Obviněnému bylo navíc vytýkáno, že se svého činu dopustil v době, *kdy se obrovská většina našich občanů aktivně zapojila do volebních příprav a agitace*.¹⁰⁸ Okresní prokurátor v Plzni sdílel názor vyšetřovatele a navíc upozornil, že dotyčný v krizových letech aktivně podporoval *tzv. Dubčkovské anarchistické vedení* a v srpnu 1969 rozšiřoval známý leták *Drazí spoluobčané*.¹⁰⁹ *Uváží-li soud předchozí život obžalovaného*, dočteme se ve zdůvodnění rozsudku, *uváží-li se i jeho následující jednání v r. 1971, potom závěr o jeho motivaci nemůže být jiný než jako skutečně nepřátelský*. Při posouzení nebezpečnosti jednání obžalovaného soud přihlédl i k tomu, že se jej jednak dopustil v předvolebním období, jednak spáchal hned dva trestné činy.¹¹⁰

Závěrem

Proměna trestněprávní perzekuce na počátku sedmdesátých let byla nutným předpokladem pro „obnovení pořádku“ v Československu. Postihla přitom nejen známé představitele politické opozice proti husákovskému režimu, z nichž mnozí padli za oběť politickým procesům roku 1972, ale natrvalo poznamenala životní osudy mnoha „obyčejných lidí“, kteří letákem, nápísem či anonymním dopisem pouze reagovali na to, jak normalizátoři bezostyšně očerňovali „socialismus s lidskou tváří“ a pokus o znovuoživení občanské společnosti lživě označovali za kontrarevoluci, před níž prý československý lid zachránila pouze „bratrská pomoc“ vojsk Varšavské smlouvy.

107 ABS, f. MV-V, vyšetřovací spis a. č. V-12909 MV, Rozsudek jménem republiky, Hradec Králové, 27. října 1971.

108 ABS, f. Vyšetřovací spisy - Plzeň (PL-V), vyšetřovací spis a. č. V-9376 Plzeň, Závěrečná zpráva s návrhem konečného opatření, Plzeň, 10. ledna 1972, s. 3.

109 Tamtéž, Obžaloba, Plzeň, 20. ledna 1972, s. 3.

110 Tamtéž, Rozsudek jménem republiky, Plzeň, 31. ledna 1972, s. 2.

To kookáte, bolševici, kdo vám šlape po Měsíci!

Dominantním tématem „protistátních písemností“ let 1969 až 1971 byla bezesporu snaha připomenout a odsoudit srpnové události roku 1968. Zatímco v roce 1969 autoři často nabádali k národní jednotě a odporu proti okupantům a jejich přísluhovačům, ustoupil v následujících letech tento prvek do pozadí a byl nahrazen invektivami na adresu vedoucích stranických a státních představitelů. Jejich autoři rovněž neváhali reagovat na vsudypřítomnou propagandu u příležitosti XIV. sjezdu KSČ v květnu 1971 či prvních normalizačních voleb v listopadu téhož roku a ostře přitom kritizovat odklon od demokratizačního procesu. Po kulminaci těchto písemností v roce 1969 a jejich zvýšeném výskytu v roce 1971 došlo k znatelnému poklesu, který přetrval až do roku 1988, kdy se jejich počet vyšplhal v souvislosti s výzvami ke konání protirežimní demonstrace u příležitosti dvacátého výročí srpna 1968 bezmála na úroveň roku 1969.

Letáky, nápisy a anonymní dopisy představují důležité svědectví o tom, že se řada československých občanů nesmířila s „obratem dějin do protisměru“ a rozhodla se právě takto vyjádřit svůj nesouhlas s novými mocenskými poměry. Přestože se ve valné většině případů nejednalo o nějakou formu cíleného politického vzdoru, ale spíše o bezprostřední reakci na vsudypřítomné nedostatky a ideové přemety stranického vedení, stávaly se tyto kritické projevy se značným přispěním bezpečnostních orgánů politickými „delikty“. Bezpečnostní aparát byl přitom obzvláště citlivý na nápisy či letáky, ve kterých se objevilo všeříkající datum 21. srpna či jména jako Palach nebo Dubček. Nejednomu pisateli se tak stalo osudné to, že mocenský establishment konfrontoval s onou *mrtvolou (pražského jara)*, která podle Zdeňka Mlynáře *zůstala ležet ve sklepních prostorách Pražského hradu a Kremli*.¹¹¹

111 MLYNÁŘ, Zdeněk: Gorbačov v Brežněvově objetí. *Listy*, 1987, roč. XVII, č. 2 (duben 1987), s. 2.